

Algirdas Brukas

Lietuvos miškininkų likimai 1939–1953 m.

Straipsnio tyrimo objektas – Lietuvos miškininkų ir kitų miškų ūkio darbuotojų likimai 1939–1953 m. Tikslas – atskleisti tarpukaryje suformuotų miškų ūkio administracinių, miškų apsaugos, ūkinių ir kitų šios sistemos struktūrų darbuotojų likimus Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais, parodyti jų dalyvavimą pasipriešinimo kovoje, pasitraukimo iš miškų žinybos (keičiant darbovietę ir gyvenamąją vietą, emigruojant į Vakarus ar pasitraukiant į Rytus) mastą, išnagrinėti kolaboravimo su naciais ir sovietiniais okupantais mastą ir padarinius, buvusių tarpukario specialistų ir darbuotojų keitimą atvykėliais iš Rusijos ir kitų SSRS respublikų, jų santykį su senaisiais ir naujai Lietuvoje parengtais darbuotojais, nustatyti miškų ūkio darbuotojų, nukentėjusių nuo sovietinių represijų, skaičių ir pobūdį, išanalizuoti vykdytą kadro politiką ir jos poveikį miškininkų likimams, žinybos vadovų veiklą ir jos įtaką darbuotojų likimams.

Panaudojant ne tik Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenų bazes (pagrindinis šaltinis), bet ir miškų žinybos metraščius, žinybus, periodinius leidinius, memuarus ir kitą literatūrą bei archyvinę medžiagą buvo sudaryti vardiniai nukentėjusių ar kitaip politinių įvykių paliestų žinybos darbuotojų sąrašai. Ribota straipsnio apimtis nesudarė galimybės jų paskelbti.

IVADAS

Istorinės Lietuvos miškų ūkio šaknys siekia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės klestėjimo laikus. Tai neginčijamai patvirtina visuose trijuose – 1529, 1566 ir 1588 m. – Lietuvos Statutuose minimas teisinis miškų ir medžioklės ūkio reguliavimas ir valstybinių miškų bei medžioklės pareigūnų buvimas jau XV a. viduryje¹.

Specialų išsilavinimą turintys ir daugiau funkcijų atliekantys pareigūnai Lietuvos miškuose pradėjo dirbti XIX a. antrojoje pusėje, o Klaipėdos krašte ir Užnemunėje tokie specialistai pasirodė dar anksčiau – XIX a. pirmojoje pusėje. Tačiau jie paprastai buvo kitataučiai. Tik miško sargai eiguliai daugiausia buvo lietuviai. 1918 m. atgavus nepriklausomybę Lietuvos valstybė susirūpino daugumos gyventojų interesais. Iš dvarininkų nusavintus miškus perimant valstybei bei dalį jų išdalijant savanoriams ir kitiems naujakuriams, taip pat siekiant panaikinti Pirmojo pasaulinio karo padarinius ir plėtoti atkurtos nepriklausomos šalies ūkį padidėjo medienos paklausa, tad kiekvienas miškininko išsilavinimą ar praktinio darbo patirties turintis žmogus buvo labai reikalingas. Valstybė visais įmanomais būdais, dažnai organizuodama trumpus kursus,

parengė trūkstamą šių specialistų kiekį². Tiek specialistams, tiek eiguliams buvo keliami dideli moraliniai reikalavimai, nes reikėjo išgyvendinti labai išplitusias medienos vagystes. Kol buvo suburti patikimi svarbaus valstybės turto saugotojai ir tvarkytojai, nemažai specialistų ir gana daug eigulių buvo pakeista. Absoliuti dauguma miškininkų ne tik prisidėjo prie valstybės kūrimo, bet ir dalyvavo visuomeninių organizacijų – Šaulių sąjungos, Lietuvos miškininkų sąjungos, Taisyklingos medžioklės ir žuklės draugijos, Lietuvai pagražinti draugijos ir kitų organizacijų – veikloje, veiksmingai papildė negausias to meto šviesuolių ir inteligentų gretas. Miškininkų sąjunga leido „Mūsų girių“ žurnalą, kuris daug dėmesio ir vietos skyrė eiguliams, anuo metu sudariusiems apie 75 proc. miškų žinybos darbuotojų. Nuolatinį darbininkų žinyba neturėjo. Pradėjus ruošti medieną ūkiniu būdu, iš vietinių ūkininkų tam buvo samdomi sezoniniai darbininkai su savo rankiniais įrankiais ir arkliais. Gyventojai džiaugėsi galimybe papildomai užsidirbti. Tai leido visai miškų tarnybai įgyti prestižą ir atitinkamą svorį visuomenėje. Miškininkų (vadovų ir specialistų) tarnybiniais paskyrimais centralizuotai rūpinosi Žemės ūkio ministerijos Miškų departamentas, o eigulių ir sezoninių darbininkų – urėdai.

1937 m. miškų žinyboje, be sezoninių darbininkų ir Klaipėdos krašto darbuotojų, dirbo 3349 darbuotojai³. Vokietijai atplėšus nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą, šalies miškų sistemoje dirbo apie 3900 specialistų, tarnautojų ir miškų sargybos darbuotojų. Lietuvai atgavus Vilniaus kraštą, miškų, o kartu ir darbuotojų dar padaugėjo. Be to, vidurinėje (aukštesniojoje) miškų mokykloje ir Dotnuvos žemės ūkio akademijoje mokėsi ar studijavo apie 100 būsimų miškininkų⁴. Taigi, be sezoninių darbininkų, miškų sistemoje tada dirbo apie 4000 Lietuvos gyventojų.

Kryptingai naikinti tarpukario metais sukurtą miškų ūkio sistemą ir jos vadovaujančią personalą pradėta jau pirmosios sovietinės okupacijos metais ir vėliau pokaryje. Anksčiau laikų Lietuvos miškininkai, jų darbai ir likimai buvo pasmerkti užmarščiui. Tik tautos atgimimas XX a. pabaigoje sudarė prielaidas pažinti ir išsaugoti Lietuvos miškų ūkio istoriją visais laikotarpiais, objektyviai įvertinti ankstesnę šios šakos raidą, laimėjimus ir trūkumus, deramai pagerbti ir įamžinti praeities miškininkų indėlį į tautos ūkį ir kultūrą.

MIŠKŲ ŪKIO KADRŲ POLITIKA IR REPRESIJOS 1939–1941 M.

Vilniaus kraštą Lietuva atgavo 1939 m. spalio 10 d. pagal vadinamąją Lietuvos ir SSRS savitarpio pagalbos sutartį. Iki faktinės savo okupacijos 1940 m. birželio 15 d. šalis dar turėjo apie aštuonis mėnesius laiko, kad perimtų ir pradėtų savarankiškai tvarkyti Vilniaus krašto miškus, kurių bendras plotas – apie 230 tūkst. ha⁵. Valstybiniai miškai buvo išsidėstę buvusiose 8 lenkiškose urėdijose ir 7 urėdijų dalyse. Į šį plotą neįėjo Druskininkų ir Švenčionių apylinkių miškai, kurie buvo pridėti tik kitamet – po „savanoriško Lietuvos įstojimo“ į SSRS. Miškų departamentas pirmuosius savo centrinio aparato darbuotojus ir keliasdešimt specialistų pasiuntė į Vilniaus kraštą kaip į komandiruotę spręsti valstybinių miškų ir pagamintos medienos perėmimo Lietuvos valdžios kontrolėn bei privačių miškų nacionalizavimo klausimų.

Priešišškai Lietuvos atžvilgiu nusiteikę lenkų specialistai negalėjo su pasitikėjimu sutikti lietuvių valdininkų. Kalbėta, kad lenkams nebus leidžiama dirbti valstybės tarnyboje, kad ne tik urėdai ir girininkai, bet ir žvalgai, eiguliai bus keičiami lietuviais. Tačiau lietuvių ir Lietuvos baimę greitai

nustūmė į šalį žinios iš sovietų okupuotos Lenkijos dalies, kur prasidėjo suėmimai ir masiniai trėmimai. Faktiškai miško darbuotojų kadrų politiką iš lenkų atsiimtame krašte sureguliovo žemės ūkio ministro 1940 m. sausio 2 d. įsakymas Nr. 2. Jis nustatė, kad etatiniais tarnautojais gali būti skiriami asmenys, turintys Lietuvos pilietybę ir išlaikę lietuvių kalbos egzaminus bent iš šešių skyrių pradžios mokyklos kurso. Asmenys, neturintys Lietuvos pilietybės ir nemokantys lietuvių kalbos, galėjo būti į darbą priimami laisvai samdomais tarnautojais su sąlyga, kad per tam tikrą laiką (6–12 mėn.) išlaikys lietuvių kalbos egzaminą ir pristatys Vidaus reikalų ministerijos išduotą darbo leidimą⁶. Tada ir pradėta lenkų tautybės žmones priimti į darbą laisvai samdomais tarnautojais.

1939 m. lapkričio 1 d. įsteigta 12 naujų urėdijų (Vilniaus, Naujosios Vilnios, Pabradės, Švenčionėlių, Rūdiškių, Trakų, Kenos, Pamerkio, Rūdninkų, Valkininkų, Varėnos ir Nemenčinės) ir paskirti pirmieji 2 nauji urėdai, o gruodžio 1 d. – ir kiti 10. Taip pat lapkričio 1 d. suformuotos 66 naujos girininkijos (tarp jų 2 atskiros, neįeinančios į naujųjų urėdijų sudėtį) ir gruodžio 1 d. turėjo pradėti dirbti visi nauji girininkai, atkelti iš Didžiosios Lietuvos girininkijų. Be to, gruodžio 1 d. pradėjo dirbti nauji urėdijų buhalteriai ir sekretoriai. Iš viso 1939 m. gruodžio mėn. miškų ūkio sistemoje buvo paskirti 102 nauji asmenys⁷, dėl ko daugumoje Lietuvos urėdijų nusidriekė ištisa perkėlinėjimų grandinė.

Nuo 1939 m. lapkričio mėn. iki 1940 m. birželio mėn. atlikti 553 kadriniai pakeitimai, kurių absoliuti dauguma siejosi su aiškiu tikslu įsavinti Vilniaus kraštą. Greta urėdijų ir girininkijų personalo kaitos buvo bandoma keisti dalį eigulių. Lapkričio mėn. buvo surengti dviejų savaitių trukmės eigulių kursai, į kuriuos atvyko 150 klausytojų. Nemaža jų dalis buvo jauni vyrai, spalio viduryje

atsiūsti į Vilnių palaikyti tvarkos ir priimti į miesto policiją ar kitas valdiškas tarnybas⁸.

Kai 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjunga pareiškė Lietuvai ultimatumą ir 1940 m. birželio 17 d. buvo suformuota Liaudies vyriausybė, nuo birželio 24 d. buvo pradėti atleisti visi aukštesnieji pareigūnai ir skiriami nauji⁹. Tą dieną iš pareigų buvo atleistas ir netrukus į savo ūkį prie Šėtos išvažiavo Miškų departamento direktorius Antanas Rukuiža. Naujuoju direktoriumi birželio 25 d. tapo to paties departamento Miško eksploatacijos skyriaus referentas Antanas Kvedaras. Jam į talką nuo liepos 1 d. jaunesniuoju miškininku atkeltas jaunas girininkas Algirdas Matulionis¹⁰. Abu šie specialistai komunistų partijai nepriklausė, bet buvo žinomi kaip kairesnių pažiūrų žmonės.

Naujoji departamento vadovybė neišvengiamai turėjo priimti politines komunistų nuostatas, kurios, kalbant jų žodžiais, reiškė vadovaujančio buržuazinės valdžios personalo pakeitimą „darbo žmonių reikalui atsidavusiais darbuotojais“ ir apskritai „apsivalymą nuo kontrrevoliucinio elemento“ visose ūkio ir kultūros srityse. Tokių specialistų rezervo miškų ūkyje nebuvo. Per visą tarpukarį dėl politinių priežasčių nuo smetoninės valdžios buvo nukentėję tik 3 šiek tiek su miškų ūkiu susiję darbuotojai¹¹. Tad naujieji žinybos vadai ėmėsi darbuotojus, pirmiausia vadovus, perkėlinėti, pagal politinę konjunktūrą vienus pažemindami, kitus paaukštindami. Toliau pateikiami iš žemės ūkio ministro įsakymų išrinkti tokio perkėlinėjimo duomenys¹². Jau liepos mėn. į kitą darbo vietą buvo perkelti 65, o rugpjūčio ir rugsėjo mėn. – net 227 darbuotojai; kiek lėčiau įvairūs darbuotojų perkėlinėjimai vyko beveik iki 1941 m. birželio mėn., kada prasidėjo masiniai trėmimai, o 22 d. – karas.

1940 m. liepos mėn. pirmiausia imta perkėlinėti aukštesniusius departamento pareigūnus ir urėdus. Liepos mėn. buvo pa-

keistas „Lietmedžio“ vyriausiasis direktorius, Alytaus aukštesniosios miškų mokyklos direktorius, 7 aukšti departamento pareigūnai perkelti į urėdijas. Iš buvusių 44 urėdų 2 atleisti, 9 tapo girininkais, 20 perkelti į kitą urėdiją eiti tų pačių pareigų (iš jų šešiams pažeminta kategorija), 3 perkelti į Miškų departamentą, t. y. paaukštinti. Taigi vos per vieną mėnesį 34 urėdai iš 44 buvo vienaip ar kitaip kilnojami. Taip pat urėdais paskirti 2 girininkai ir 6 urėdų pavaduotojai. Iš viso per mėnesį vienaip ar kitaip keitėsi 45 šios sistemos vadovai. Rugpjūčio 1 d. buvo parašyti dar 43 įsakymai, kilnojančys urėdus iš vienos vietos į kitą. Iki 1941 m. birželio mėn. tik 4 šalies urėdai nebuvo pakeitę pareigų ir darbo vietos, 3 iš jų buvo ištremti. Iš viso per 900 vadovų, specialistų ir tarnautojų buvo perkelta į kitą darbo vietą ar kitas pareigas. Prie šio skaičiaus pridėjus pirmojo kilnojimo etapo duomenis, matyti, kad darbuotojų perkėlinėjimo atvejų ir naujų paskyrimų būta kone 1,5 tūkst., o tai gerokai pranoko šios kategorijos darbuotojų skaičių. Mat kai kurie darbuotojai per palyginti trumpą laiką buvo perkelti į kitą vietą ar kitas pareigas po kelis kartus. Šis apie devyniolika mėnesių trukęs vėjus nepalietė tik maždaug penktadalio sistemos darbuotojų. Iki šio laikotarpio pradžios, t. y. esant normalioms sąlygoms, per mėnesį vidutiniškai pasikeisdavo 21–22 darbuotojai, o per „didįjį kraustymąsi“ šis skaičius per mėnesį padidėjo beveik keturgubai ir pasiekė 78–80 darbuotojų. Aki vaizdu, kad tai buvo sąmoninga vadovybės politika, ypač turint galvoje antrąjį etapą, kai Vilniaus krašto problemos jau buvo iš esmės išspręstos.

Netgi vėliau į Vakarų pasitraukę miškininkai, kurie sovietų paskirtus naujus žinybos vadovus vertino santūriai, savo rašiniuose pripažįsta, kad toks specialistų kilnojimas padėjo išsaugoti „miškininkų kadrą“. Mat sovietinis saugumas nespėjo su-

sivokti sparčiai kintančiomis aplinkybėmis, naujose vietose atsidūrę miškų apsaugos tarnautojai dar nebuvo įgiję priešų tarp miškavagių, kurių neišvengiamai atsirasdavo per daugelį tarnybos metų ir kurie, neretai siekdami atkeršyti, rašydavo įvairius skundus, paversdami dorus tarnautojus „liaudies priešais“. Dėl šių priežasčių per pirmąjį masinę žmonių trėmimą 1941 m. birželio 13–17 d. ištremta santykinai nedaug miškų tarnybos darbuotojų – 125.

Nerasta jokių duomenų, kurie patvirtintų, kad A. Kvedaras ar A. Matulionis būtų prisidėję prie masinių represijų planavimo ar kitokios žalingos Lietuvos miškininkams veiklos. Priešingai, esama faktų, kad A. Kvedaras, naudodamasis savo padėtimi, bandė padėti gelbstinti netgi kitų profesijų žmones. Antai Jonas Dekeris liudija, kad, po okupacijos išvaikius daugumą Lietuvos policijos darbuotojų, A. Kvedaras buvusį Kauno policijos 2-osios nuovados viršininką įdarbino nuošalios Vilkaviškio stoties medienos sandėlio vedėju¹³, o Justinas Pilyponis tvirtina, kad naujasis departamento direktorius nuo vietos partinės ir rajono valdžios gynė Kaišiadorių urėdą Augustaitį, kuris net 10 buvusių policininkų įdarbino eiguoliais¹⁴. Tuo metu įvairiose urėdijose eiguoliais buvo įdarbinta keliasdešimt buvusių policininkų. Vargu ar tai galėjo būti padaryta be žinybos vadovų žinios. Tuo tarpu konkrečiose vietose sudarant represuojamų asmenų sąrašus šalia okupantų dalyvavo vietiniai komunistų partijos ar nepartiniai naujosios valdžios aktyvistai. Varėnos urėdo pavaduotojo Vlodo Bartuškos liudijimu iš keturių urėdijoje buvusių sovietinės valdžios aktyvistų (2 miško darbininkai, urėdijos sekretorius ir Perlojos girininkas) sudarant tokius sąrašus tikrai dalyvavo urėdijos sekretorius Juozas Šakūnas, kuris užstojo V. Bartušką, kad šis nebūtų išvežtas, bet pasirašė, kad būtų ištremti kiti numatyti asmenys¹⁵.

1940 m. spalio 1 d. Žemės ūkio ministerija tapo Žemės ūkio komisariatu, o Miškų departamentas – Vyriausiąja miškų ūkio valdyba, pavaldžia šiam komisariatui. Valdybos viršininku buvo paliktas A. Kvedaras. A. Matulionis trumpam išėjo urėdauti, bet 1941 m. pradžioje vėl grįžo į valdybą A. Kvedaro pavaduotoju. Deja, ir ši struktūra funkcionavo neilgai. 1941 m. kovo 13 d. Vyriausiosios miškų valdybos pagrindu buvo įkurtas atskiras Miško pramonės liaudies komisariatas. Kaip sudedamoji naujojo komisariato dalis buvo įkurta Vyriausioji miškų valdyba ir specializuoti medžio pramonės trestai. Komisarų paskirtas Jurgis Glušauskas, prieš tai ėjęs socialinių reikalų ministro pareigas. Jo pavaduotoju tapo iš Maskvos atsiųstas Aleksandras Ponomariovas. Tuo tarpu A. Kvedaras su A. Matulioniu toliau ėjo ankstesnes, t. y. Vyriausiosios miškų valdybos vadovo ir jo pavaduotojo, pareigas¹⁶.

Būtina pabrėžti, kad sprendžiant daugelį klausimų šiuo laikotarpiu vis didesnę svorį pradėjo įgyti ką tik paskirti, dažniausiai rusų ir žydų tautybės žmonės – iš Rusijos atsiųsti socializmo statytojai. Mečys Jameikis savo atsiminimuose¹⁷ nurodo, kad prekybos mediena užsienyje reikalus tvarkė Kacas, Tarasovas (prieš tai dirbęs Rusijos „Eksportleso“ atstovu Belgijoje) ir Pritycko, finansų reikalus – Soloveičikas, darbuotojų atlyginimus ir išdirbio normas nustatinėjo Gudkovas ir keletas kitų. 1940 m. pabaigoje ir 1941 m. pradžioje Miškų departamente buvo sukomplektuoti Kadrių ir Spec. darbo skyriai, turintys tiesioginį ryšį su NKVD ir saugumo struktūromis. Juos organizavo Šolemas Furmanskis, įdarbintas departamente 1940 m. rugpjūčio 16 d. kaip antros

eilės sekretorius (žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 167, 33 paragr.). Minėti skyriai pirmiausia pradėjo nagrinėti departamento darbuotojų asmens bylas ir vieną po kito rekomenduoti atleisti senuosius bei į jų vietą priimti naujus darbuotojus. Šis darbas buvo baigtas iki 1941 m. vasario pradžios. To mėnesio 5 d. buvo atleista apie 20 senųjų specialistų. Departamento Eksploatacijos skyriuje iš 15 tarnautojų liko tik 6, kiti skyriai nukentėjo mažiau¹⁸.

Tuo metu periferijoje prasidėjo pavieniai areštai. Tačiau pagrindiniam smūgiui – masinei birželio mėnesio tremčiai – buvo pradėta ruoštis gerokai anksčiau. Tremtinų asmenų sąrašus okupacinėms struktūroms padėjo sudaryti vietiniai talkininkai – tokių po vieną kitą atsirado visose urėdijose.

Buvęs miško pramonės komisaras J. Glušauskas savo 1942 m. rašinyje¹⁹ nurodė gana tikslų nuo sovietų nukentėjusių žinybos darbuotojų kiekį – 7 proc., t. y. daugiau nei 200 žmonių. J. Glušauskui nebuvo pagrindo šio skaičiaus didinti, priešingai, buvęs komisaras stengėsi vokiečiams įteigti, kad dėl jo veiksmų Lietuvos miškininkai nukentėjo mažiau nei kaimyninėse Latvijoje ir Estijoje. Nurodymas tokį procentą jis greičiausiai rėmėsi iš pirminių šaltinių surinktais duomenimis.

Jau nepriklausomybės laikais buvo sudarytas šio laikotarpio nukentėjusių asmenų sąrašas²⁰. Jame – 198 miškų žinybos darbuotojai (žr. 1 lent.). Iš šio skaičiaus 93 žmonės, arba 47 proc., žuvo (nužudyti suimant, nuteisti sušaudyti, mirė nuo nepakeliamų gyvenimo sąlygų lageriuose ir tremtyje, žuvo neaiškiomis aplinkybėmis ar dingo be žinios).

1 lentelė. Nukentėjusių nuo pirmosios sovietinės okupacijos miškų ūkio darbuotojų pasiskirstymas pagal pareigas*

Eil. Nr.	Nukentėjusių miškų ūkio darbuotojų eitos pareigos	Nukentėjusiųjų skaičius
1.	Aukščiausi žinybos pareigūnai (ministrai, ministerijos sekretoriai)	1
2.	Urėdai ir jų pavaduotojai, urėdai pensininkai	9
3.	Girininkai	70
4.	Eiguliai ir medienos sandėlių sargai	56
5.	Kiti techniniai darbuotojai ir tarnautojai	43
6.	Miškų mokymo institucijų darbuotojai (profesorai, dėstytojai, mokytojai)	3
7.	Pensininkai ar laikinai nedirbę miškininkai	3
8.	Nenustatytas pareigas ėję miškininkai ir kiti sistemos darbuotojai	13
	Iš viso	198

Be abejo, nukentėjusių miškų ūkio darbuotojų galėjo būti daugiau, jeigu pirmosios sovietinės okupacijos metais nebūtų buvęs vykdomas minėtas masinis šios sistemos vadovų ir specialistų kilnojimas iš vienos darbo vietos į kitą. Be to, šiek tiek numatytų ištremti žmonių visą grėsmės laikotarpį išsislapstę, taip išvengdami tremties.

Darbuotojų kilnojimas turėjo įtakos ir tam, kad mažiau miškininkų prisidėjo prie pagrindinės antisovietinės veiklos. Į ją įsitraukė Vokietijoje įkurtas Lietuvos aktyvistų frontas bei savarankiškos vietinės pagrindžio grupuotės. Pastarųjų organizacinis branduolys – buvę kariškiai ir Šaulių sąjungos nariai, tarp kurių buvo daug miškininkų. Pagrindinėje veikloje rengdamiesi Birželio sukilimui ir jam vykstant labiau dalyvavo jauni vietiniai eiguliai ir absoliuti dauguma

sovietinės okupacijos pradžioje miškų žinyboje įsidarbinusių buvusių policininkų. Tada dalis pagrindininkų ir sukilėlių iš miškų žinybos išėjo ir įsidarbino pagalbinėje policijoje.

Iš 2 lentelės matyti, kad pirmoji sovietinė okupacija buvo ypač žiauri – beveik pusė represuotų asmenų nužudyti arba mirė lageriuose ir tremties vietose nuo nepakeliamų gyvenimo sąlygų. Iš mūsų sąrašė esančių 93 žuvusių asmenų pavardžių 66 yra Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – LGGRTC) sudarytame represuotų Lietuvos gyventojų sąrašė. Jame nurodyta, kad 12 iš šių asmenų buvo sušaudyta teismo nuosprendžiu, 12 nušauti ar nukankinti NKVD kareivių pirmosiomis suėmimo dienomis, kiti 42 mirė lageryje ar tremtyje. 1941 m. birželio

* Ši ir kitos lentelės sudarytos remiantis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenų bazių sąrašais pagal 2009 m. sausio 1 d. ir 2010 m. sausio 1 d. būklę; *Lietuvos miškininkai. Biografinis žinyklas*, d. 1–2, sud. G. Isokas, Vilnius, 1997; *1941–1952 metų Lietuvos tremtiniai (Akmenės–Lazdijų rajonai)*, Vilnius, 1993; *Lietuvos gyventojų genocidas*, Vilnius, 1999; *Girios aidas. Lietuvių miškininkų išeivių vardynas*, Chicago, 1989; *Girių skausmas: Lietuvos miškininkai – okupacijos aukos*, Kaunas, 2004; „Žuvę ir išvežti miškų žinybos darbuotojai“, *Mūsų girios*, 1943, Nr. 7, p. 63–66 (archyvinės asmens bylos ir kiti šaltiniai nurodyti sąrašuose prie konkrečių pavardžių).

2 lentelė. Pirmosios sovietinės okupacijos metais nukentėjusių miškų ūkio darbuotojų grupės pagal nukentėjimo pobūdį (*proc.*)

Eil. Nr.	Nukentėjimo pobūdis	Procentas
1.	Žuvo (nužudyti suimant ar per kvotą, nuteisti sušaudyti, žuvę ar mirę lageriuose arba tremtyje, žuvę nenustatytomis aplinkybėmis, dingę be žinios, žuvę per 1941 m. Birželio sukilimą)	47
2.	Išlikę gyvi ir iš tremties bei įkalinimo vietų sugrįžę į tėvynę, vėl dirbo miškų žinyboje	9
3.	Repatrijavo ar emigravo į Lenkiją	4
4.	Nebegrįžo dirbti žinyboje (pasiliko Sibire, grįžo į Lietuvą, bet dirbo kitur ar dėl amžiaus arba sveikatos visai nedirbo, likimas sugrįžus nežinomas ir pan.)	40

13–17 d. su šeimomis ištremti miškų žinybos darbuotojai dažniausiai buvo atskirti nuo kitų šeimos narių, išvežti į lagerius, o ten, pralaukę vieną kitą mėnesį ar vienus kitus metus, buvo „teisiami“ ir įkalinami. Jų šeimų nariai, nugabenti į tremties vietas, dažniausiai kūrėsi pliko lauko sąlygomis ir dirbo katorgiškus darbus. Sovietinis kaltumo supratimas negali nešokiruoti. Pavyzdžiui, toks eilinis tarnautojas kaip urėdijos raštininkas galėjo būti nuteistas pagal Rusijos Federacijos baudžiamąjį kodeksą vien už tai, kad 1919 m. savanoriu įstojo į atkurtos Lietuvos kariuomenę, dalyvavo kovose su Raudonąja armija, o vėliau priklausė Šaulių sąjungai ir dalyvavo jos veikloje.

Nuo savųjų karo pradžioje nukentėjo labai nedaug sovietų valdžią rėmusių miškininkų. Antai žinoma, kad Zarasų sukilėliai 1941 m. birželio pabaigoje nušovė buvusį girininką Joną Žilaitį, kuris jau buvo oficialiai perėjęs dirbti į miliciją.

Be tų, kurie patyrė sovietines represijas, miškų žinyba (faktiškai – jos centrinis aparatas) prarado dar apie 20 darbuotojų – jie prasidėjus karui su Vokietija savo noru pasitraukė į SSRS gilumą. Iš jų tik abu vadovai

(A. Kvedaras ir A. Matulionis) ir Abraomas Kadišas buvo seni Lietuvos miškų darbuotojai, o kiti – neseniai žinyboje įdarbinti ir trumpai bedirbę rusakalbiai ar žydų tautybės pagalbininkai. Aukščiausias žinybos vadovas komisaras J. Glušauskas pasiliko Lietuvoje, padarė keletą sovietinį socializmą smerkiančių pareiškimų ir savo kailį gelbėjo stodamas į vokiečių rėmėjų pusę. Baigiantis karui jis pasitraukė į Vakarus ir galiausiai apsistojo Australijoje.

Per pirmąją sovietinę okupaciją miškų ūkyje smarkiai padaugėjo miško kirtimų, nemažai nesankcionuotų kirtimų vykdė sovietinė kariuomenė, daugėjo vietinių gyventojų savavaliavimų ir vagysčių, pablogėjo valstybinių miškų apsauga visose miškų tarnybos grandyse, o Vilniaus krašte miškų apsaugoje kurį laiką tvyrojo chaosas.

VOKIEČIŲ OKUPACIJOS METAI

Nepraėjus nė savaitei po 1941 m. birželio 13–17 d. trėmimų, kai kuriems miškininkams ir jų šeimoms dar tebesislapstant nuo sovietinių aktyvistų, prasidėjo Vokietijos–

SSRS karas. Vokiečiai nesunkiai pralaužė Raudonosios armijos pasipriešinimą Lietuvos pasienyje, ir sovietų kariškiai ėmė netvarkingai trauktis. Tuo tarpu Lietuvoje pradėjo veikti sukilėliai (partizanai) ir Lietuvos laikinoji vyriausybė²¹.

Praejus frontui, Miško pramonės liaudies komisariato Miškų ūkio valdybos darbuotojai birželio pabaigoje Vilniuje pradėjo rinktis į darbą. Kadangi abiejų vadovų (A. Kvedaro ir A. Matulionio) ir „socializmo kūrimo specialistų“ Lietuvoje nebebuvo, bendruosius reikalus ėmėsi tvarkyti žinomas miškininkas Jonas Kuprionis, o liepos 1 d. Laikinoji vyriausybė valdybos vadovu paskyrė prof. Antaną Vasiliauską (Vasaitį). Jis pirmiausia pasirūpino priimti valdybos žinion Vilniaus lentpjūves. Kadru klausimu reikėjo vykdyti Vilniaus karinio komendanto reikalavimą nepalikti tarnyboje žydų tautybės piliečių. Laikinoji vyriausybė nutarė atkurti prieš sovietinę okupaciją veikusias valdymo struktūras. Todėl iš Miško pramonės liaudies komisariato ir Miškų ūkio valdybos buvo atkurtas ir perkeltas atgal į Kauną Žemės ūkio ministerijai pavaldus Miškų departamentas. Dirbti jame grįžo daugelis 1940–1941 m. sovietų išblaškytų darbuotojų²².

Deja, Adolfo Hitlerio 1941 m. liepos 17 d. potvarkyje „Dėl naujai užimtų sričių valdymo“ Lietuvos laikinajai vyriausybei vietos neatsirado. Lietuva tapo Rygoje kuriamo Ostlando reichskomisariato generaline sritimi su centru Kaune, o jos vadovu paskirtas generalinis komisaras Adrianas Theodoras von Rentelnas. Jis suformavo gana galingą ir veiksmingą valdymo aparatą, kurio dauguma skyrių ir poskyrių atitiko Lietuvos laikinosios vyriausybės sudarytas struktūras. Skyriams vadovavo komisarai, kuriems buvo priskirti lietuviai patarėjai. Žemesniosios lietuviškos valdymo grandys nebuvo ardamos, jos paliktos patarėjų žinioje. Lietuvos laikinajai vyriausybei neliko nieko kito, kaip stabdyti savo darbą. Tai ir buvo padaryta 1941 m. rugpjūčio

5 d.²³ Lietuviai tarėjai su savo struktūromis turėjo įgyvendinti bendrąją generalinio komisaro politiką, kuriai buvo priskirti ir Miškų ir medžio skyriaus klausimai. Liepos mėn. pasirodė ir vokiečių karinės valdžios įgaliotinis miškams, kuris kontroliavo, kaip vykdomos užduotys frontui. Kiek vėliau atsirado ir urėdijų prižiūrėtojai – miškininkai iš vokiečių kariškių. Antai Alytuje įsikūrusias Dzūkų ir Alytaus urėdijas prižiūrėjo vokiečiai Wagneris²⁴. Jis dažnai lankydavosi abiejose urėdijose, domėjosi darbų eiga ir ypač – medienos ruoša. Nors vyko karas, vokiečių karininkai nepraleisdavo progos pamedžioti, o generalinio komisariato pareigūnai, kai tik jiems atsirasdavo galimybė, kyšininkavo priglausdami ne tik pinigus, bet ir lietuviškus lašinius, degtinę, brangenybes²⁵.

Palyginti santūrus vokiečių elgesys su dauguma Lietuvos gyventojų okupacijos pradžioje, visai nesenai baisių represijų, ūkio darkymo ir profesinių reikalų painiojimo su politika prisiminimai tuo metu kai ką iš lietuvių įklampino į nacių rezgamas pinkles – žydų genocido vykdymą lietuvių rankomis²⁶. Pasinaudodami susidariusia padėtimi ir priešišku dalies lietuvių požiūriu į žydus, naujieji okupantai ėmėsi gan sumaniai įgyvendinti savo tikslus pasitelkdami šitaip nusiteikusius lietuvius iš 1941 m. Birželio sukilimo dalyvių, buvusių policijos darbuotojų ir kitų organizuotų struktūrų. Tarp tokių pateko ir miškų žinybos darbuotojų. Dažniausiai tai buvo epizodiniai karo pradžios atvejai, kuriuose dalyvavo miškininkai sukilimo dalyviai (ypač šauliai), norintys padėti palaikyti tvarką karo pradžios suirutėje. Sistemingai į šią veiklą įjunko tik tie, kurie iš miškų ar kurios nors kitos tarnybos perėjo į policijos ir savisaugos struktūras. Tad vargu ar juos galima besąlygiškai laikyti holokauste dalyvavusiais miškininkais, nes jie jau atstovavo kitoms žinyboms. Pavieniai eigučiai, kiti miškų ūkio darbuotojai dažniausiai nedalyvavo tiesiogiai naikinant žydus, o tik prisidėjo

prie žudynių vykdymo. Paprasčiausia tokio prisidėjimo forma – dalyvavimas su arkliu ir vežimu transportuojant (senų ir ligotų žydų vežimas į sušaudymo vietą, sušaudytų žmonių drabužių, kitokio turto gabenimas ir pan.). Atsakingesniu laikytinas dalyvavimas konvojuojant pasmerktuosius mirčiai, jų saugojimas šaudymo vietoje, bėglių gaudymas ir pan. Buvo ir žydų turto grobstytojų. Pačiais atsargiausiais vertinimais, visomis minėtomis formomis prie holokausto galėjo būti prisidėję 200–300 miškų darbuotojų.

Būta tarp miškininkų ir žydų gelbėtojų, nors nustatyti tokius nebuvo lengva. Pavyko išaiškinti 11 žinybos darbuotojų, gelbėjusių žydus. Dviem iš jų gyvenimas baigėsi tragiškai: Jonavos urėdijos eigulį Antaną Korženiauską kartu su jo gelbėtais žydaus sušaudė vokiečiai²⁷, o Kaišiadorių girininkas Mikas Šimelis buvo nušautas 1945 m., kaip manoma, žydų aukso ieškotojų²⁸. Girininkas Juozas Dilys sudėtingomis aplinkybėmis prarado koją, bet liko gyvas ir pasitraukė į Vakarų²⁹. Kitiems 8 miškininkams likimas susiklostė laimingai. Jie išgelbėjo po 1–2 žydų tautybės žmones. Pažymėtina, kad tarp gelbėtojų buvo ir trys aukšti pareigūnai: Generalinės miškų direkcijos vadovas Mykolas Gureckas, referentas Antanas Čerkeliūnas ir Miško pramonės komisariato Kuro valdybos viršininko pavaduotojas bei Ežerėlio durpyno direktorius miškininkas Jonas Žebrauskas. Be abejo, ne visus prie žydų gelbėjimo prisidėjusius žemesnius miškų ūkio pareigūnus pavyko nustatyti. Vargu ar tai įmanoma padaryti, nes dažnai stinga net bendriausio pobūdžio informacijos, o ypač – žinių apie gelbėtojo profesiją.

Generalinio komisaro potvarkiu 1942 m. liepos 13 d. Miškų ūkio valdyba buvo atskirta nuo Žemės ūkio komisariato sistemos ir pirmą kartą Lietuvoje įkurta savarankiška valstybinių miškų valdymo institucija – Miškų ūkio generalinė direkcija. Ji funkcionavo iki

antrosios sovietinės okupacijos³⁰. Urėdijose šiek tiek padaugėjo tarnautojų, atsakingų už medienos ruošą, į etatines pareigas pradėta priimti ir darbininkus. Nors didelė dalis miškų pareigūnų buvo atleisti nuo priverčiamųjų darbų naujam Reichui, tačiau dalis jų gana skaudžiai pajuto šią grėsmę, ypač Vilniaus krašte. Artėjant frontui išvengti gynybinių ruožų tvirtinimo darbų, t. y. nebūti paimtiems kasti apkasų ir tranšėjų, nepadėjo ir išduoti nuo darbo prievolės atleidžiantys dokumentai. Vis dėlto apskritai kadru padėtis tuo metu buvo nepalyginti geresnė nei sovietinės savivalės metais³¹.

Vokiečių okupacinė valdžia tik pakeitė aukščiausius žinybos vadovus ir griežtai prižiūrėjo, kad būtų vykdomos medienos tiekimo karo reikmėms užduotys. Taip pat buvo persekiojami antivokiškų ar antinacinių pažiūrų skleidėjai, žydų gelbėtojai, Lietuvos nepriklausomybės ar bent savarankiškumo propaguotojai. Tačiau duomenų, kad šiuo laikotarpiu būtų nukentėję daug miškininkų, nerasta. Remdamiesi „Lietuvos miškininkų vardynu“, „Girių aidą“ straipsniais ir kitais šaltiniais, nustatėme, kad vokiečiai nužudė 4 miškininkus, apie 20 jų įkalino ir apie 80 paėmė į priverstinius darbus (pastarosios grupės asmenų sąrašas nesudarytas, nukentėjusiųjų skaičius nustatytas apytiksliai). 10 darbuotojų žūtis pirmosiomis karo dienomis priežastys liko nenustatytos. Tikėtina, kad jie žuvo dėl vokiečių kaltės, nes visi 24 žinybos darbuotojų žūtis karo pradžioje atvejai vėliau buvo gana kruopščiai išnagrinėti. Iš šio skaičiaus 14 miškų ūkio darbuotojų žuvo nuo sovietų – buvo nužudyti besitraukiančių kariškių ir enkavėdistų arba žuvo per Birželio sukilimą. Tai patvirtino tiek „Mūsų girių“ medžiaga, tiek vėliau surinkti LGRTC duomenys. Kitų 10 miškininkų žūtis aplinkybės buvo neaiškios ir nutylimos, kas verčia manyti, kad jie galimai buvo nužudyti vokiečių.

Pasitraukusių iš miškų tarnybos ir įstojusių į gen. Povilo Plechavičiaus Vietinę rinktinę asmenų sąrašo taip pat nepavyko sudaryti dėl duomenų stygiaus. Bet remiantis atskirų urėdijų duomenų analize manytina, kad visoje Lietuvoje tokių galėjo būti apie 100 asmenų, daugiausia – jauni eiguliai bei keliolika kitas pareigas ėusių darbuotojų, ypač girininkų be girininkijos.

Pavojingiausia padėtis miškų darbuotojams susidarė 1943 m. pradžioje ir vėliau, kai miškuose suaktyvėjo sovietinių diversantų, partizanų ir lenkų pogrindžio veikla. Būta apiplėšinėjimų, smurto, sužalojimų, pasitaikė ir žudynių. „Mūsų giriose“ užregistruoti 42 miškininkų nužudymo atvejai³².

Miškininkų traukimas į Vakarus 1944 m. artėjant frontui buvo ne išskirtinis reiškinys, o sudedamoji bendro proceso dalis. Nemažai Lietuvos gyventojų, ypač inteligentų, išaugę ir išsimokslinę nepriklausomoje Lietuvoje bei patyrę ar bent gerai iš šalies matę pirmosios sovietinės okupacijos baisumus, rinkosi pabėgėlio kelią. Dauguma šių žmonių iš tiesų išliko gyvi, bet Lietuvos miškų ūkis visiems

laikams prarado daugelį aukštesnio rango (pradedant girininkais) miškų ūkio specialistų ir, skaičiuojant nuo Antrojo pasaulinio karo pradžios, patyrė daugiausia kitų kvalifikuotų specialistų nuostolių. Pasitraukimą iš dalies (labiau – šeimų narių) organizavo Generalinė direkcija, iš dalies jis vyko stichiškai. Gana daug išsamių pabėgėlių duomenų pateikia „Girios aidas“³³ publikacijos ir „Lietuvos miškininkų vardynas“, vienas kitas atvejis rastas užfiksuotas kituose dokumentuose. Kelias, kurį buvę Lietuvos miškininkai nuėjo nuo buvusios savo darbovietės ir namų iki emigracijos vietos, buvo labai nevienodas. Keletas asmenų tuo metu žuvo ar dingo be žinios. Daugelis Vokietijoje perėjo per pabėgėlių stovyklas ir tik po 3–5 metų oficialiai emigravo į Šiaurės ar Pietų Amerikos valstybes, daugiausia į Jungtines Amerikos Valstijas. Miškininkais emigracijoje pavyko įsidarbinti vos 5 proc. pabėgėlių. Vakarų pabėgėliai – didžiausia nacių okupacijos metais visiems laikams prarastų Lietuvos miškų ūkio specialistų grupė.

3 lentelė. Miškininkai Vakarų pabėgėliai (pagal eitas pareigas)

Eil. Nr.	Pareigos	Skaičius
1.	Aukščiausios grandies (Žemės ūkio ministerijos Miškų departamento ir Generalinės miškų direkcijos) pareigūnai	22
2.	Urėdai ir kitų įstaigų vadovai, jų pavaduotojai	43
3.	Girininkai	67
4.	Kiti urėdijų darbuotojai	15
5.	Kitų su mišku susijusių įstaigų darbuotojai	25
6.	Nenustatytas pareigas ėję miškų ūkio darbuotojai	29
	Iš viso	201

Turimi duomenys leidžia tvirtinti, kad į Vakarus pasitraukė beveik visas Lietuvos miškininkų elitas – vadovaujantis Generalinės direkcijos personalas ir net pusė urėdų.

Nacių okupacijos metais miškų darbuotojams teko iškęsti daugybę įvairių smurtinių ir prievartos veiksmų: per visą karą, o ypač nuo 1943 m., jie buvo apiplėšinėjami, puldinėjami sovietinių partizanų, diversantų ir Armijos Krajovos nacionalistų. Miškininkai patyrė įvairių fizinių ir moralinių sužalojimų, prarado patikėtą valstybinį ar savo turtą. Vokiečių okupacijos metų miškininkų ir eigulių užpuodinėjimai buvo suregistruoti ir paskelbti 1943 ir 1944 m. išėjusiuose penkiuose „Mūsų girių“ numeriuose. Per 407 užpuolimo atvejus (mirtini atvejai į šį skaičių neįeina, nes pateikiami atskirai) nukentėjo apie 550 žinybos darbuotojų. Iš jų kelios dešimtys nukentėjo daugiau nei po kartą. Faktiškai nukentėjusiųjų buvo dar daugiau, nes paskutinis „Mūsų girių“

numeris apėmė 1944 m. kovo–balandžio mėnesius, o prievartos veiksmai tęsėsi, iki praėjo frontas. Bet šie įvykiai liko nesuregistruoti.

Apibendrinant nacių okupacijos laikotarpį reikia pažymėti, kad jo netektys ir daliniai (laikini) praradimai buvo kur kas įvairesni nei per pirmąją sovietinę okupaciją ir priklausė ne vien nuo okupacinės valdžios.

Nors racionali lietuviškos miškų tarnybos vykdoma politika neleido nacių okupacinei valdžiai pasiekti planuotos medienos gamybos apimties, bet gausenės miško kirtimas fronto ir vidinėms Vokietijos reikmėms, ypač prie geresnių transporto magistralių, buvo neišvengiamas. Toliau daugėjo gyventojų vykdomų savavališkų kirtimų visoje Lietuvoje ir ypač rytinėje jos dalyje, kur veikė sovietiniai partizanai, diversantai ir lenkų kovotojai, dėl ko eiguliai silpniau atliko savo funkcijas.

4 lentelė. Nacių okupacijos metų miškų ūkio darbuotojų netektys

Eil. Nr.	Nukentėjusių miškų ūkio darbuotojų grupė	Skaičius
1.	Nacių okupacinių struktūrų nužudyti, suimti ar paimti į priverstinius darbus Reichui	100 (iš jų 4 nužudyti ir 10 galimai nužudytų karo pradžioje)
2.	Nužudyti sovietinių diversantų, partizanų ir Armijos Krajovos kovotojų	42
3.	Savo noru įstoję į gen. P. Plechavičiaus Vietinę rinktinę	100
4.	Artėjant frontui pasitraukę į Vakarus	201
5.	Dalyvavę holokauste	250
6.	Prisidėję prie žydų gelbėjimo	11
7.	Patyrę fizinį ar moralinį sovietinių diversantų, partizanų ir Armijos Krajovos nacionalistų smurtą	550

MIŠKININKAI 1944–1953 M. VERPETUOSE

Antrojo pasaulinio karo frontui pajudėjus Vakarų link, 1944 m. pradžioje Lietuvos SSR vyriausybė Maskvoje atnaujino dar prieš karą įkurto Miško pramonės komisariato veiklą. Komisarą pavaduotojui A. Kvedarui su vietiniu „konsultantu“ buvo pavesta planuoti šios ūkio šakos atkūrimą ir formuoti vadovaujančią miškų ūkio aparatą. Komisarą pareigos tada dar buvo laisvos. A. Ponomariovas jas pradėjo eiti kiek vėliau, kai vokiečiai jau buvo išstumti iš didesnės Lietuvos dalies. Vyriausiosios miškų ūkio valdybos viršininku A. Kvedaras pasirinko savo prieškarinį bendražygį A. Matulionį, o Medžio apdirbimo pramonės valdybos viršininku – Joną Sabaitį (1944 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. 6), surusėjusį lietuvių, prieš karą dirbusį įvairius vadovaujamus miškininko darbus Rusijoje ir Baltarusijoje³⁴. Tačiau netrukus J. Sabaitis buvo perkeltas į kitas svarbias – Miško tiekimo tresto valdytojo – pareigas, o Medžio apdirbimo pramonės valdyba patikėta Povilui Kūriui – kitam surusėjusiam, net lietuviškai nemokančiam lietuviui.

Sovietų kariuomenei užėmus Kauną, 1944 m. rugpjūčio pradžioje Miško pramonės liaudies komisariato vadovai sugrįžo į miestą ir ėmėsi skubiai komplektuoti komisariatą bei valdybą, formuoti kitas valdymo struktūras. 34 Generalinės miškų direkcijos darbuotojai buvo emigravę į Vakarus, išėję iš darbo ar dingę be žinios. Kiek daugiau liko techninių darbuotojų, buvo ir keletas tokių, kurie laukė sovietinių „išlaisvintojų“, grupė neutralių asmenų bei keliolika pasiryžusių slapta dalyvauti pasipriešinimo okupantams judėjime. Generalinė direkcija nebuvo atkurta. Išlikę jos darbuotojai tapo „atvežto“ iš Maskvos Miško pramonės liaudies komisariato Vyriausiosios miškų valdybos ir steigiamų jai pavaldžių institucijų branduoliu³⁵.

Urėdijos ir girininkijos kol kas nebuvo keičiamos, tik, slenkant frontui, perimamos naujosios valdžios žinion ir paskiriami nauji urėdai vietoj emigravusių į Vakarus ar pasislėpusių senųjų. A. Matulionis, dar neatvykęs į Kauną, jau pradėjo rūpintis SSRS kariuomenės užimtoje teritorijoje atsідūrusiomis urėdijomis. Pavyzdžiui, Vilnius buvo užimtas 1944 m. liepos 13 d., o Vilniaus urėdu Balys Lučinskas, buvęs Maišiagalos girininkas, paskirtas jau liepos 24 d. (Vyriausiosios miškų valdybos viršininko A. Matulionio įsakymas Nr. 1)³⁶. Iki 1944 m. pabaigos jau geriau ar blogiau funkcionavo ir turėjo savo vadovus 62 urėdijos. Remdamasis prieškarine patirtimi, A. Matulionis išlikusius vadovus bandė kaitalioti perkeldamas iš vienos urėdijos į kitą ir dažniausiai skirdamas į žemesnes pareigas, nes tik taip galėjo bent kiek išsaugoti patyrusius specialistus. Tačiau dabar tokio kilnojimo rezultatas nebuvo reikšmingas. Mūsų analizės duomenys rodo, kad iš 1944 m. buvusių 75 vadovų (urėdai, kiti miško institucijų vadovai, Generalinės direkcijos vadovybė ir jos departamentų ar skyrių viršininkai) 1945 m. pareigas tebėjo vos 4 urėdai³⁷. Naujais vadovais buvo skiriami žemesnio išsilavinimo, bet politiškai patikimesni miškų žinybos darbuotojai, netgi praktikai. Jiems turėjo padėti į žemesnes pareigas perkelti buvę smetoniniai vadovai ir senieji aukštesnės kvalifikacijos specialistai, jeigu jie bus pasirengę atsiveikinti su savo „buržuazine praeitimi“ ir, kaip reikalavo partija, „tarnaus darbo žmonėms“. Urėdais daugiausia buvo skiriami buvę girininkai. Tačiau kvalifikuotų girininkų irgi buvo mažai likę. Dalis jų pabėgo į Vakarus, dalis pasuko į pasipriešinimo judėjimą ir žuvo arba buvo represuoti, dalis, nepakęsdami sunkaus ir gyvybei pavojingo darbo miškuose, tiesiog išėjo iš tarnybos ir kėlėsi į miestus. Į jų vietą buvo skiriami praktikai ar net mažai raštingi eiguliai.

Į Lietuvą plūstelėję kitataučiai dirbti urėdijose, o ypač girininkijose nesiveržė. Juos traukė miestuose įsikūrusios valdymo institucijos, pramonės įmonės. Iš urėdijų bent kiek patrauklesnės jiems buvo Vilniaus, iš dalies ir Klaipėdos krašto įmonės, kuriose buvo silpnesnis partizaninis judėjimas ir telkėsi daugiau rusakalbių gyventojų. Taigi galima neabejotinai tvirtinti, kad pokario pasipriešinimo kova labai smarkiai paveikė Lietuvos miškų ūkio sistemos kadrų politiką, nesuteikdama galimybių į periferines struktūras infiltruoti bent kiek didesnio „importinių“ vadovaujančių darbuotojų ir specialistų skaičiaus. Kitataučių įsitvirtinimą aukščiausioje šios sistemos valdžioje rodo tuometinio LSSR vyriausybės vadovo Mečislovo Gedvilo 1945 m. gruodžio 18 d. įsaku Nr. 731 patvirtinta LSSR miško pramonės komisariato kolegijos, sudarytos iš 5 narių, sudėtis: Ponomariovas, Jermakovas, Kvedaras, Ručkinas ir Tarasovas. Taigi tik vienas kolegijos narys buvo lietuvis³⁸.

Žemesniosiose miškų ūkio grandyse nepaprastai trūkstant kadrų, reikėjo vykdyti tokią valdymo reformą, kuri sumažintų kvalifikuotų specialistų poreikį. Tai buvo galima pasiekti tik smarkiai padidinant urėdijų ir girininkijų plotą. Tokia reforma atlikta 1945 m. rugpjūčio 1 d. Tada buvo sukurti Vyriausiajai miškų valdybai pavaldūs Kauno, Šiaulių ir Vilniaus miškų ūkio ir gamybos trestai, o juose vietoj 62 miškų urėdijų atsirado 41 miško pramonės ūkis³⁹.

1947 m. spalio 1 d. Vyriausioji miškų valdyba buvo panaikinta ir LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku įkurta sąjunginio ir respublikinio pavaldumo Miškų ūkio ministerija, kuriai ėmė vadovauti ministras A. Matulionis⁴⁰. Buvo suformuoti 23 miškų ūkiai ir 180 girininkijų (vietoje 453, buvusių 1944 m. liepos 1 d.). Taip miškininkų specialistų poreikis buvo sumažintas maždaug 2,5 karto, o kartu miestuose esančiuose tres-

tuose sukurta daugiau ir geriau atlyginamų darbo vietų rusakalbiams atvykėliams. Tokia reorganizacija pablogino miškų tvarkymą miškininkystės požiūriu. Svarbiausiu darbo baru pokario metais tapo medienos ruošą. Miškininkystės (miškų atkūrimo, ugdymo, apsaugos, miškotvarkos ir kt.) reikalai atsidūrė antrajame plane. Padėtis ėmė gerėti nuo 1957 m., kai vėl pradėti mažinti urėdijų ir girininkijų plotai bei padidintas miške dirbančių specialistų kiekis.

Nuo 1946 m. sezoninius miško ruošos darbininkus vis sparčiau imta keisti nuolatiniiais, be to, pastebimai pagerėjo aprūpinimas techninėmis ir transporto priemonėmis, pradėti mechanizuoti kai kurie sunkiausi rankų darbai. Reikėjo kurti naujus padalinius ir priimti į darbą daugiau inžinerinės, o ne biologinės pakraipos darbuotojų. Antai tipiška 1939 m. urėdija, kurios buhalterinė ir kadrų apskaita dar buvo tvarkoma centralizuotai, susidėjo iš 6–9 žmonių aparato (urėdo, urėdo pavaduotojo, 1–3 inžinierių, tada vadintų girininkais be girininkijos, sekretoriaus, buhalterio ir 1–2 raštininkų) ir keleto girininkijų, kuriose paprastai dirbo girininkas, žvalgas (vyr. eigulys) ir 6–8 eiguliai. Prieš Antrąjį pasaulinį karą vienoje urėdijoje, be sezoninių tarnautojų ir darbininkų, vidutiniškai dirbo 85–90 žmonių⁴¹. Tuo tarpu perėjus prie nuolatinių miško ruošos darbininkų, XX a. šeštojo dešimtmečio pradžioje vien centriniame aparate dirbo keliskart daugiau specialistų, o bendras dirbančių žmonių kiekis padidėjo daugiau nei du kartus. Tačiau mažiau tebebuvo miškininkų specialistų, padidinus eiguvų plotus, gerokai sumažintas eigulių skaičius. Taigi senojo tipo profesionalų, prižiūrinių, auginančių ir puoselėjančių miškus, sumažėjo, o smarkiai padaugėjo miško eksploatuotojų, atsirado medienos perdirbimo cechų.

Nors ir sunkiai, miškų sistemoje pokaryje pradėtos kurti partinės organizacijos. Tačiau

net šeštajame dešimtmetyje dar buvo keletas miškų ūkių, neturinčių partinės organizacijos, nes juose nebuvo tam reikiamo narių skaičiaus, t. y. trijų komunistų. Paskutiniame nepartiniame Ignalinos miškų ūkyje partinė organizacija buvo įkurta pakeitus jo direktorių tik 1960 m.⁴² Dabar sunku įsivaizduoti, kad tokia padėtis galėjo būti sovietinių laikų darbo kolektyve, kuriame tuo metu dirbo daugiau nei 200 žmonių, iš jų apie dvi dešimtys – po Josifo Stalino mirties paleistų tremtinių ir politinių kalinių (vienas tokių, Antanas Jakštas, dirbo netgi vyriausioju miškininku).

Žinoma, respublikos kontekste tai buvo išimtis, kaip ir faktas, kad miškų ūkio ministras A. Matulionis pareiškimą stoti į partiją parašė tik 1949 m., o jos nariu tapo 1950 m.⁴³ Galimas daiktas, jog pagrindinis trukdis priimti ministrą į partiją buvo tai, kad jis prieš karą girininkaudamas Raguvėlėje buvo šaulys ir netgi vadovavo vietiniam šaulių būriui. Savo pareiškime priimti į partiją A. Matulionis aiškino, jog šauliams vadovavo dėl to, kad norėjo pagelbėti savo broliams komunistams. Nežinia, kaip ten buvo iš tikrųjų, bet atrodo, kad pačiam A. Matulioniui 1959 m. labai reikėjo savo brolio, atsakingo sovietinio saugumo pareigūno, pagalbos. Tais metais Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto VI plenumas „atžymėjo rimtus trūkumus darbe su kadrais Miškų ūkio ir miško pramonės ministerijoje“. Nutarime buvo konstatuota, kad, „perkeliant darbuotojus iš vienos darbo vietos į kitą bei pažeminant ar paaukštinant pareigose, nebuvo palaikomi pakankami ryšiai su rajonų partijos komitetais, vykdomaisiais komitetais ir miškų ūkiais; ryšium su tuo padaryta stambių klaidų“⁴⁴. „Klaidos“, įskaitant minėtąjį Ignalinos atvejį, buvo fiksuojamos nuo seniausių laikų, ir vargu ar be svarios pagalbos ministras būtų išsilaikęs poste. Galbūt jam kokių nors sentimentų

jautė tuometinis Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto pirmasis sekretorius Antanas Sniečkus, kurio 1944 m. į Vakarų pasitraukęs brolis Jonas buvo žinomas tarpukario urėdas. Šios aplinkybės gal taip ir liks iki galo neaiškios, bet faktas, kad ilgametis pokarinio laikotarpio miškų ūkio ministras pirmiausia rūpinosi respublikos miškų ūkiu ir miškininkyste, nacionalinių kadro ūgdymu, jų kėlimu į vadovaujamus postus, sudarė sąlygas represuotiems asmenims įsidarbinti specialistais ar žemesnio rango vadovais, yra neginčytinas. Visos šios aplinkybės darė teigiamą įtaką Lietuvos miškų būklei ir miškininkų gyvenimui sovietiniu laikotarpiu⁴⁵.

Kartu reikia pabrėžti, kad didesnę realią įtaką daugelio kolektyvų gyvenimui tais laikais turėjo ne partinė organizacija, o saugumo struktūros, kurios veikė per savo slaptuosius agentus, o kartais – ir per kadro skyrius. Apie tai reikia pakalbėti atskirai.

Miškininkų, ypač eigulių, verbavimas ankstyvajame pokaryje buvo įgavęs didžiulį mastą. Nemaža dalis verbuojamų asmenų tai išgyveno kaip terorizavimą ir moralinį kankinimą. Būta ir nuoširdžiai su sovietiniu saugumu bendradarbiavusių bei sudėtingus žaidimus žaidusių asmenų.

Agentūrinio voratinklio Lietuvoje tyrėjai Arvydas Anušauskas, Kristina Burinskaitė, Kęstutis Girnius, Mindaugas Pocius, Vytautas Šernas, Nijolė Žemaitienė ir kiti⁴⁶ pateikia įvairiausios faktinės medžiagos, kuri iš dalies atspindi ir šio tinklo veiklą miškų žinyboje. Daug užverbuotų asmenų dingdavo iš čekistų akiračio, kai kurie net išeidavo į partizanus, dar kiti pasistengdavo būti demaskuoti ir taip tapdavo neveiksnius, išvykdavo gyventi į kitą vietą ir pan. Todėl dalis agentų kasmet būdavo išbraukiami iš veikiančių agentų sąrašų ir vietoj jų verbuojami kiti. 1952 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 23,2 tūkst. veikiančių agentų, iš jų 626 rezidentai ir 637 konspiracinių butų laikytojai. Po 1952 m.

reformos liko 7,7 tūkst. veikiančių agentų. Nuo okupacijos pradžios iki 1955 m. į archyvinių agentų kategoriją buvo perkelta 78 tūkst. buvusių agentų. Po 1955 m. užverbuota 36,1 tūkst. Taigi Lietuvoje vienokios ar kitokios agentūrinio bendradarbiavimo su MGB–KGB struktūromis patirties turėjo apie 115 tūkst. žmonių. Duomenys rodo, kad ne mažiau kaip ketvirtadalis agentų buvo užverbuoti prievarta⁴⁷. Miškų sistemoje tokių galėjo būti iki trečdalis agentų. Todėl vienareikšmiškai kalbėti apie agentus kaip apie išdavikų gaują negalima.

Vykstant partizaniniam karui miškų ūkio žinyboje galėjo būti užverbuota 400–500 agentų ir informatorių. Tuo laikotarpiu metinis veikiančių informatorių ir agentų skaičius šioje sistemoje tikrai negalėjo būti mažesnis nei 200, nes toks sumažėjimas buvo įmanomas tik po 1952 m. Eiguliai, o nuo 1947 m. ir miško ruošos darbininkai buvo pagrindinis verbavimo objektas, nes jie galėjo suteikti daugiausia informacijos apie partizanų buveines miškuose. Mėginimas užverbuoti buvo ne vieno eigulio išėjimo iš darbo priežastis. Neretas eigulys buvo perpratęs dvigubo žaidimo subtilybes ir sėkmingai išlaviravo iki partizaninių kovų pabaigos. Tačiau kelios dešimtys jų buvo demaskuoti ir partizanų nubausti mirties bausme. Čekistai sugebėjo įvairiais, kartais ir nežmoniškais būdais kontroliuoti ir sekti savo bendradarbius. Silpstant partizaninei kovai su MVD–KGB struktūromis bendradarbiaujančių miškininkų mažėjo. Tačiau išlikę archyviniai dokumentai rodo, kad atskirose miškingose vietovėse jų dar buvo gana daug. Pavyzdžiui, 1961 m., taigi po 1952 m. reformos praėjus kone dešimtmečiui, Tauragės KGB kapitonas Čapas Jurbarko rajone palaikė ryšius su 7 agentais, iš kurių net 5 buvo eiguliai⁴⁸.

Nuslopus partizaninėms kovoms, sovietinio saugumo dėmesys nuo miškininkų

ir, be abejo, nuo kaimo žmonių nukrypo į inteligentiją, jaunimą, Bažnyčią, buvusius tremtinius, repatriantus ir asmenis, turinčius ryšių su užsieniu. Miškų darbuotojų skaičius agentūriniame tinkle smarkiai sumažėjo. Vis dėlto per visą laikotarpį nuo pirmųjų „liaudies priešų“ paieškų iki paskutinių partizanų bunkerių sunaikinimo šeštajame dešimtmetyje tiek sava valia, tiek prievarta slaptojo bendradarbio kupra ilgesnį ar trumpesnį laiką slėgė apie 500 miškų ūkio darbuotojų: nuo tikrų išdavikų, atsakingų už žmonių žūtis ir represijas, iki dvigubo žaidimo specialistų ir netgi asmenų, nuteistų už įsipareigojimų nevykdymą ar kenkimą „darbdaviams“. Tarp agentų buvo ir tokių spalvingų, talentingų, sakytume, avantiūristinės prigimties asmenybių kaip Juozas Dulaitis, kuris iki savo trisdešimtmečio suspėjo pastudijuoti statybą ir filosofiją Vytauto Didžiojo universitete, dalyvauti 1941 m. Birželio sukilime, įstoti į P. Plechavičiaus Vietinę rinktinę, tapti vokiečių žvalgybos agentu ir baigti slaptą vokišką diversantų radistų mokyklą, 1944 m. pabaigoje nusileisti su parašiuo Lietuvoje ir apie mėnesį partizanauti, beveik metus padirbėti Klaipėdos medžio trešte lėptpūvės direktoriumi, pakliūti saugumui į nagus, išduoti diversantų mokyklos draugus ir tapti slaptu sovietinės žvalgybos agentu, padirbėti Vilniaus miesto vykdomajame komitete sporto inspektoriumi ir skyriaus viršininku, Vilniaus universitete iki penkto kurso studijuoti miškininkystę, kartu darant buvusiems partizanams fiktyvius dokumentus, ir 1951 m. atsidurti Omsko lageryje⁴⁹. 1956 m. išėjęs į laisvę už puikų darbą statybose buvo įrašytas į Omsko miesto garbės knygą, grįžęs į Lietuvą septynerius metus atidavė jos miškų ūkiui, bet čia jam buvo per ankšta. Druskininkuose tapęs statybų aikštelės viršininku, už gydyklų statybas pelnė SSRS Ministrų Tarybos premiją. Šiuo pavyzdžiu norime parodyti, kad atskirą žmogų visiems laikams

įrašyti į vieną pasipriešinimo dalyvių, ko-laborantų, prisitaikėlių ar dar kitokį sąrašą yra gana sudėtinga. Lengviau pasakyti, kuo žmogus buvo konkrečiu laikotarpiu.

1947–1978 m., t. y. kol miškų žinybai vadovavo A. Matulionis, partiškumas ir iš-oriskai demonstruojamos politinės pažiūros sprendžiant specialistų karjeros klausimus nebuvo vertinamos labiau už kvalifikaciją ir dalykines savybes. Pats ministras labai atidžiai skaitė „Mūsų girias“ ir žymėjosi visus jo dėmesį patraukiančius autorius. Taip pat jis kruopščiai užsirašinėjo lankymosi miškų ūkiuose ir girininkijose pastabas, pasižymė-damas ne tik apsilaidėlius, bet ir perspekty-vius darbuotojus. Tad A. Matulionis visada turėjo savą kadrų rezervą, o jis dažnokai nesutapo su partinių organizacijų ir kitų ins-titucijų nuomone, kuri buvo formuojama ne tik pagal darbo rezultatus, bet ir pagal kartu išgertų butelių skaičių, o neretai ir pagal slap-tų skundikų pateiktą informaciją ir paskalas. Toks ministro požiūris į vadovaujančius ka-drus leido jau šeštojo dešimtmečio pradžioje nutraukti valstybinių miškų perkirtimą, trūkstamą medienos kiekį įsivežant iš kitų SSRS respublikų, imtis šalies miškingumo didinimo darbų, respublikos miškotvarką pamažu paversti pavyzdine buvusioje SSRS ir suburti gan pajėgų įvairiose miškų mokslo srityse dirbančių specialistų būrį.

Pokaryje daug rūpesčių ministrui kėlė dalis įdarbintų kitataučių. Perkėlus direk-torių B. Lučinską į centrinį ministerijos aparatą, Vilniaus miškų urėdijai ir vėliau miško pramonės ūkiui pradėjo vadovauti ru-sakalbiai. Per penkerius metus čia pasikeitė penki direktoriai, ir nė vienas iš jų nesuge-bėjo deramai įsitvirtinti. Jašiūnų girininku tapęs demobilizuotas kariškis Voronkovas, pagrobęs visų darbuotojų ir miško sodin-tojų atlyginimus, suvaidino, kad paskendo Neryje, ir pabėgo į Rusiją. Kiek vėliau dvi jo žmonos „paskenduoli“ demaskavo⁵⁰.

Antonenka, Pagėgių miško pramonės ūkio direktorius, nepajėgdamas atsispirti pomė-giui žvejoti ir stikliuką kilnoti, palikdavo savo ūkį likimo valiai net per pavojingiausią gaisrams kilti metą. Su kompanija ir vyriau-siuoju miškininku Liucijonu Matusevičiumi karštą vasaros dieną jis patraukė pramogauti į Kuršmares ir sugebėjo įeiti į Lietuvos miškų ūkio istoriją kaip didžiausio miško gaisro taikos metais „autorius“⁵¹. Nestigo įvairiausių kriminalų, kuriuose vis šmėžavo nelietuviškos pavardės.

Kad greičiau išspręstų apsirūpinim kad-rais klausimą, A. Matulionis panaudojo tar-pukario patirtį – darbuotojų rengimą kur-suose. Dar nespėjus baigtis karui, 1944 m. spalio–gruodžio mėn. Vilniaus vidurinėje miškų mokykloje buvo surengti dviejų mė-nesių kursai girininkams ir žvalgams, kuriuos baigė 61 asmuo⁵². 1946 m. Lietuvos miško-tvarkos kontoroje vyko šešių mėnesių kursai miškotvarkos specialistams, kuriuos pradėjo apie 100, o baigė 70 asmenų⁵³. 1946 m. pirmuosius savo absolventus išleido Miškų mokykla, pervadinta Miškų techniku, o nuo 1949 m. daugiau specialistų pradėjo leisti ir Vilniaus universitetas. Taip maždaug per pirmąjį pokario dešimtmetį atsirado neblogai paruošta nauja miškų specialistų karta, kuria buvo galima remtis tvarkant sovietinį miškų ūkį. Kėlimu į aukštesnes pareigas rūpinosi ne tik ministerijos Kad-rų skyrius, tai asmeniškai kontroliavo ir pats ministras net iki septintojo dešimtmečio vidurio, kai šios funkcijos buvo perduotos miškų ūkių direktoriams.

Apibendrinant reikia priminti, kad 1947 m. spalio 1 d. pradėjusioje funkcio-nuoti Miškų ūkio ministerijos sistemoje (23 miškų ūkiai, 180 girininkijų ir 2340 eiguvų) tebuvo 9 aukštąjį ir 105 specialųjį vidurinį miškininko išsimokslinimą įgiję specialistai. Tai buvo gerokai žemesnis už prieškarinį lygis, kai dirbo (1937 m.) 56 specialistai,

įgiję aukštąjį ir 323 – specialųjį vidurinį išsimokslinimą⁵⁴. Be to, valstybinių miškų plotas tada buvo mažesnis. Prieškarinis personalo išsimokslinimo lygis buvo pasiektas šeštojo dešimtmečio pirmojoje pusėje. Šio dešimtmečio pabaigoje, 1959 m., 81 proc. ūkių direktorių, vyriausiųjų miškininkų ir vyriausiųjų inžinierių buvo baigę pokarines sovietines mokyklas, o iš viso miškų ūkio sistemoje jau dirbo apie 800 šių mokyklų auklėtinių⁵⁵. Personalas iš esmės jau buvo sovietizuotas, bet jis rėmėsi nacionaliniais

pamatais: absoliuti dauguma specialistų ir visų lygių vadovų buvo lietuviai. Miškų sistemoje pasilikę geriau dirbantys rusakalbiai jau buvo prisitaikę prie mūsų sąlygų. Tam tikrą įtaką darė ir žemesnės pareigas einantys smetoninių laikų pareigūnų likučiai bei po J. Stalino mirties pradėję grįžti namo iš bausmės ar tremties vietų rezistentai ar miškininkais tapę jų vaikai. Be to, darbininkais, meistras, vairuotojais, technikais buvo įdarbinami anksčiau miškų ūkyje nedirbę politiniai kaliniai ir tremtiniai bei jų palikuonys. Čia

5 lentelė. Miškų ūkio darbuotojų netektys antrosios sovietinės okupacijos laikotarpiu 1944–1953 m.

Eil. Nr.	Netekties pobūdis	Skaičius
1.	Pokario pasipriešinimo kovose žuvę ar nužudyti miškų ūkio specialistai arba jų pareigas ėję praktikai	48
2.	Kitaip nukentėję (ištremti, suimti, įkalinti, nuteisti ir išvežti į lagerius, kalinti be teismo ar kitaip jėgos struktūrų represuoti) specialistai arba jų pareigas ėję praktikai	153
3.	Žuvę ar nužudyti pokario pasipriešinimo kovose eigučiai ir etatiniai darbininkai	171
4.	Kitaip nukentėję (ištremti, suimti, įkalinti, nuteisti ir išvežti į lagerius, kalinti be teismo ar kitaip jėgos struktūrų represuoti) eigučiai ir etatiniai darbininkai	575
5.	Dėl politinių priežasčių iš žinybos išėję specialistai arba jų pareigas ėję praktikai	245
6.	Dėl politinių priežasčių iš žinybos išėję eigučiai ir etatiniai darbininkai*	~ 600
7.	1939–1953 m. tremtinių ar politinių kalinių vaikai arba patys tremtiniai ar politiniai kaliniai, vėliau tapę miškininkais ir dėl savo politinio bei socialinio statuso patyrę profesinės karjeros apribojimų	99
8.	Dėl politinių priežasčių savo noru išvykę mokyti ar dirbti į Rusiją miškų darbuotojai	52
9.	Sovietinių jėgos struktūrų, lenkų kovotojų ar savų partizanų fizinį ir moralinį smurtą patyrę miškų ūkio darbuotojai*	~ 1000

* Ekspertinis vertinimas, sąrašas nesudarytas.

jie buvo gana geranoriškai sutinkami, turėjo palankias sąlygas apsirūpinti būstu. Keturių miškų ūkių (Ignalinos, Radviliškio, Raseinių ir Marijampolės) analizės duomenys rodo, kad apie 1960 m. viename Lietuvos miškų ūkyje vidutiniškai dirbo apie 22 anksčiau represuoti asmenys. Tad visoje sistemoje galėjo dirbti apie 1050 tokių asmenų, arba 7 proc. tuometinio darbuotojų skaičiaus. Tad nors miškininkų visuomenė ir prisitakė prie sovietinės sistemos, bet netapo jos idėjinė garbintoja, o juolab – akla vykdytoja. Daugelis jų gyveno dviveidį gyvenimą, dirbo savo šeimos ir Lietuvos miškų labui, o iš tribūnos kalbėdavo apie brandaus socializmo ir komunizmo statybas.

6 lentelė. Žuvusių ir kitaip nuo antrosios sovietinės okupacijos nukentėjusių miškų ūkio darbuotojų pasiskirstymas (be išėjusiųjų iš darbo)

Metai	Specialistai	Eiguliai ir darbininkai
1944	40	127
1945	61	219
1946	18	100
1947	19	66
1948	17	79
1949	13	45
1950	11	32
1951	16	45
1952	2	18
1953	3	11
Metai nežinomi	1	4
Iš viso	201	746

Antrosios sovietinės okupacijos metais visam laikui prarastus, laikinai (iš dalies) netektus miškų sistemos darbuotojus ir jų patirtą smurtą atspindi 5 lentelė (žr. p. 23), kuri sudaryta remiantis mūsų turimais sąrašais, pagrįstais anksčiau nurodytuose šaltiniuose esančia informacija.

Palyginus 1944–1953 m. netektis su pirmosios sovietinės okupacijos nuostoliais, matyti, kad antrosios sovietinės okupacijos represijos buvo švelnesnės. Per pirmąją okupaciją žuvo beveik pusė represuotų miškų ūkio darbuotojų, o per antrąją – 23,9 proc. specialistų ir 22,5 proc. eigulių.

Apie pusę visų specialistų nukentėjo per dvejus pirmuosius – 1944 ir 1945 – metus. Kadangi frontas per Lietuvą baigė persiristi tik vėly 1944 m. rudenį, faktiškai šis laikotarpis truko apie pusantų metų. Kitus šešerius metus kasmet nukentėdavo po 11–19, o 1952–1953 m. – po 2–3 miškų ūkio specialistus. Tuo tarpu eigulių praėjus vos trejiems metams po karo buvo represuota gerokai mažiau.

Iš 48 nužudytų, žuvusių ar dingusių be žinios miškininkų specialistų 6 buvo nukauti partizaninėse kovose. Tai girininkai Vincas Araminas (Utenos urėdijos Ažvinčių girininkija), Vincas Senvaitis (Prienų urėdijos Klebiškio girininkija), Vytautas Vabalas (Veisiejų urėdijos Veisiejų girininkija), Povilas Žilys (Biržų urėdijos Nemunėlio girininkija), Jonas Rušėnas (Rokiškio urėdijos Vyžuonos girininkija) ir buvęs urėdas, pokaryje dirbęs inžinieriumi Petras Avižonis (Kuršėnų miško pramonės ūkis). Du girininkai – Ksaveras Dėdinas ir Bernardas Drūlia – sušaudyti kalėjime Vilniuje. Trys miškotvarkos darbuotojai (taksatorius Petras Svilas, technikės Antanina Kazlauskienė ir Apolonija Rinkevičiūtė) nužudyti per nepavykusią saugumo provokaciją Lietuvos miškotvarkos kontoroje Kaune imituojuant plėšimą ir bandant į tą incidentą įtraukti žinomą tarpukario veikėją

Juožą Skaisgirį⁵⁶. Nepakėlę sunkių sąlygų, 17 miškininkų mirė lageriuose ir tremtyje, o 20 žuvo įvairiomis neaiškiomis aplinkybėmis arba dingo be žinios.

Į nužudytų, žuvusių ar dingusių be žinios miškininkų skaičių įeina ir Lietuvos partizanų dėl išdavystės, nepagrįsto skundo nužudyti arba tiesiog ne laiku ir ne vietoje į jų kontroliuotą teritoriją pakliuvę ir dėl to žuvę miškininkai. Kai kuriais atvejais galima tik įtarti, kad vieną ar kitą miškininką greičiausiai nužudė partizanai, bet tai patvirtinančių dokumentų nėra. Kartais tai užfiksuota miškų ūkių dokumentuose, archyvinėje medžiagoje ar įvairiuose leidiniuose, kurie remiasi dokumentiniais šaltiniais ar amžininkų pasakojimais.

Iš 746 žinomų eigulių ir darbininkų nukentėjimo atvejų 171 (22,5 proc.) baigėsi mirtimi. Daugiausia, per 61 proc., visų eigulių ir miškų ūkio darbininkų žūčių – tai mirtys kalėjime, lageryje ar tremtyje, o maždaug 22 proc. žuvo partizanaudami. Apie 12 proc. eigulių ir darbininkų žuvo nuo savų partizanų, dar 5 proc. yra įvairūs kitokie atvejai (dingo be žinios ir pan.). Eiguliai aktyvioje pokario pasipriešinimo kovoje dalyvavo gausiau nei miškininkai specialistai. Vien partizaninėse kovose žuvo 37 eiguliai (tarp jų galėjo patekti ir keletas miško darbininkų). Santykinai daug eigulių nekaltai arba dėl išdavystės nukentėjo ir nuo savų partizanų.

Itin sunkūs išmėginimai teko ir tremtiniam, ypač ištremtiems 1941 m., kurių nemaža dalis neatlaikė bado, šalčio ir ligų. Nuo 1943 m. ir ypač pasibaigus karui gyvenimo sąlygos šiek tiek pagerėjo. Išlikusiems gyviems tremtiniam atsirado galimybė mokytis vidurinėse mokyklose ir technikuose. Kiek vėliau baigusieji vidurines jau galėjo ir studijuoti kai kuriose aukštosiose Sibiro mokyklose, rengiančiose žemės ūkio specialistus ir pedagogus, mat šių specialistų trūko labiausiai. SSRS prie žemės ūkio

mokslo tradiciškai buvo priskiriami ir miškų ūkio mokslai. Tad gana daug tremtinių vaikų rinkosi miškininko specialybę⁵⁷. Į šią grupę įtraukti ir tie 1941 m. tremtinių bei politinių kalinių vaikai, kurie 1941 m. nebuvo ištremti kartu su tėvais, bet liko Lietuvoje ir kurį laiką slapstėsi, o vėliau, kai jau nebegrėsė būti išvežtiems, pasirinko miškininko profesiją. Jų sąrašas sudarytas remiantis „Lietuvos miškininkų vardyno“ (1–2 tomai), Šiaulių universiteto ir LGGRTC leidinio „Sibiro Alma Mater“ (1–2 dalys) duomenimis. Taip pat į šią grupę patenka žmonės, kurie represijų metais miškininkais dar nebuvo ir žinyboje nedirbo, o specialybę įgijo atlikę bausmę ar tremtyje. Jie Lietuvos (kai kurie – ir Rusijos) miškų tarnyboje dirbo jau po 1953 m., tačiau dėl savo biografijos „dėmių“ negalėjo lipti tarnybinės karjeros laiptais, buvo sekami, verbuojami agentais ir kitaip persekiojami. Šiame sąraše – 99 asmenys.

Priešingai nei nacių okupacijos metais, pokaryje miškininkų užpuldinėjimų, apiplėšinėjimų ir kitokio smurto prieš juos niekas nefiksavo. Ypač smarkiai miškų ūkio darbuotojai nukentėjo per įvairias sovietinių kariškių, saugumo struktūrų darbuotojų ir sribų vykdomas operacijas. Pagrįstas ir nepagrįstas „auklėjimo priemonės“ taikė Lietuvos partizanai, o kai kur Pietryčių Lietuvoje – ir lenkų kovotojai. Be to, smurtą buvo pamėgę partizanų vardu veikiantys provokatoriai. Tokių atvejų, sprendžiant iš įvairių publikacijų ir žodinių pasakojimų, girdėtų dirbant miškotvarkos darbus, buvo daugybė. Ne vienas miškininkas buvo suluošintas, bet ypač smurtas ir grasinimai veikė morališkai. Buvo ir keliskart nukentėjusių žmonių. Neretai smurtas nulėmė apsisprendimą, kurią barikadų pusę pasirinkti, o ypač dažnai skatino mesti darbą kaime ir kraustyti, jei tik buvo bent menkiausia galimybė, gyventi į miestą ir imtis kitos profesinės veiklos. Surinkti visus šiuos atvejus

ir nustatyti jų aplinkybes nėra objektyvių galimybių. Nuo šių „poveikio priemonių“ galėjo nukentėti ne mažiau kaip 1000 miškų ūkio darbuotojų. Kartu reikia pripažinti, kad tai ne itin patikimas ekspertinis vertinimas, nurodantis minimalų nukentėjusiųjų skaičių.

Igyvendinant bendrąsias sovietinės politikos kryptis svarbų vaidmenį pokaryje vaidino kitų SSRS tautų, pirmiausia rusų, atstovai, įsilieję į Lietuvos visuomeninį, kultūrinį ir ūkinį gyvenimą. Daugiausia „pagalbininkų“ sulaukė partinis, administracinis aparatas ir jėgos struktūros. Bet nebuvo pamirštas ir ūkis. Į Lietuvos SSR miškų ūkį atsiųsta keletas nuo seniau SSRS gyvenusių ir surusėjusių miškininko išsimokslinimą įgijusių lietuvių (J. Sabaitis, P. Kūris, Leonardas Šernas ir kt.), įvairias aukštąsias ir specialiąsias vidurines miškų mokyklas baigusius asmenų, kuriems nereikėjo eiti į armiją (moterų ar karinei tarnybai netinkamų vyrų), kiek vėliau – ir demobilizuotų karių, iki karo dirbusių miškininkais. Buvę kariškiai, nors anksčiau kiek ir dirbę miške, paprastai iš karto taikydavosi į aukštesnes pareigas centriniame aparate, trestuose ir įvairių miško įmonių vadovus ar bent pavaduotojus. Tačiau ir jie rinkosi tik tuos miškų ūkius, kuriuose buvo silpnesnis partizaninis judėjimas (pvz., Klaipėdos ir Vilniaus krašto ūkiuose). Sudaryti „pagalbininkų“ iš svetur vardinius sąrašus pasirodė ne taip lengva, mat dėl gausių pokario reorganizacijų archyvinė medžiaga yra labai išblaškyta, o dalis jos, matyt, ir visai dingusi. Vis dėlto bent ilgiau dirbę ir aukštesnes pareigas ėję asmenys buvo įtraukti į „Lietuvos miškininkų vardyną“. Taip pat buvo panaudoti Kauno ir Šiaulių medžio trestų archyviniai duomenys bei kai kurie antriniai informacijos šaltiniai. Iš viso rasti 75 tokie asmenys. Iš tiesų šių darbuotojų skaičius turėtų viršyti šimtą, bet patikslinti šio sąrašo nurodant visas pavardes nepavyko.

Išskirtiniai buvo Klaipėdos ir Vilniaus krašto miškų ūkio darbuotojų likimai. Baigiantis karui Lietuva neteko visų Klaipėdos krašto miškininkų specialistų ir absoliučios daugumos nuolatinių darbininkų – iš viso apie 350 žmonių⁵⁸. Jie išvyko savo noru arba artėjant frontui buvo privalomai evakuoti į Vokietijos gilumą. Didžioji dauguma miškininkų specialistų buvo vokiečiai, o iš darbininkų apie trečdalis – šišioniškiai, t. y. daugiau ar mažiau suvokietinti vietiniai gyventojai, prūsų ir lietuvių palikuonys.

Visam laikui buvo prarasta ir dauguma Vilniaus krašto lenkų tautybės miškininkų specialistų bei ne mažiau kaip pusė miškų sargybos darbuotojų. Vilniaus kraštą grąžinus Lietuvai, specialistai buvo atleidžiami iš darbo, o vėliau, jei nebuvo ar nebuvo ištremti į tolimuosius SSRS rajonus, dauguma jų 1944–1948 m. repatrijavo į Lenkiją. Tuo tarpu didelė dalis eigulių ir žvalgų dirbo toliau, o jeigu ir pasitraukė iš tarnybos, vietoj jų buvo priimami vietiniai lenkų tautybės darbuotojai. Tiek Vilniaus krašto, tiek Klaipėdos krašto miškų ūkio darbuotojų, kaip turėjusių specifinį statusą tiek teritorine, tiek pilietybės prasme, sąrašai nebuvo sudaromi ir į suvestinius duomenis nebuvo įtraukiami. Tačiau tenykščių miškininkų netektys turėjo nemažai įtakos pokariniam Lietuvos miškų ūkiui, nes labai padidino ir taip smarkiai jaučiamą specialistų stygių.

LIETUVOS MIŠKŲ ŪKIO DARBUOTOJŲ 1939–1953 M. SUVESTINIAI DUOMENYS

Sudarydami visam laikui prarastų, laikinai netektų ar kitaip dėl dalyvavimo politinių aplinkybių nulemtose akcijose 1939–1953 m. nukentėjusių Lietuvos miškų ūkio darbuotojų sąvadą pirmiausia siekėme suskirstyti amžinai prarastus ar laikinai netektus

miškų žinybos darbuotojus į dvi grupes pagal nukentėjimo pobūdį: 1) neatitaisomi praradimai dėl okupantų vykdyto fizinio žmonių naikinimo; dėl žūčių, kurias nulėmė kitos politinės priežastys; dėl pasitraukimo į Vakarus ar Rytus arba išėjimo iš darbo savo noru, kurį padiktavo politinės aplinkybės ir siekis išlikti gyvam; 2) laikini praradimai dėl okupantų vykdyto, bet mirtimi nesibaigusios represijų; dėl išvykimo savo noru dirbti ar studijuoti į kitas SSRS respublikas vengiant represijų; dėl išėjimo iš darbo savanoriškai įstojant į Vietinę rinktinę.

Reikia turėti galvoje, kad laikina netektis anaip tol nereiškia, jog represuotas ar savo noru išvykęs dirbti į Rusiją miškų žinybos darbuotojas sugrįžo atgal į Lietuvos miškų ūkį. Atvirkščiai, atskirose nukentėjusiųjų kategorijose į Lietuvą grįžo vos 10–20 proc. represuotų asmenų. Dauguma jų jau buvo sulaukę pensinio amžiaus ir tapę pensininkais, netekę sveikatos ar tiesiog dirbo kitus darbus. Sąvoka „laikiniai prarastas“ veikiau reiškia teorinę galimybę represuotam žmo-

gui grįžti į ankstesnį darbą dėl to, kad jis išliko gyvas. Kas įeina į kitas asmenų grupes, turėtų būti aišku iš jų pavadinimų, kurie kartu su rodikliais pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelės duomenys akivaizdūs ir be išsamių komentarų. Galima tik dar kartą priminti, kad Lietuvos miškų sistemoje Antrojo pasaulinio karo pradžioje dirbo apie 3900 darbuotojų, bei pridurti, kad XX a. penktojo–šeštojo dešimtmečių sandūroje sovietiniame Lietuvos miškų ūkyje dirbo per tūkstantis iš Sibiro grįžusių tremtinių ir politinių kalinių bei jų vaikų.

Bendras negrįžtamai prarastų (fiziškai sunaikintų, pasitraukusių į Vakarus ir dėl politinių motyvų savo noru išėjusių iš žinybos) šios sistemos darbuotojų skaičius – 1458, arba 37,3 proc. visų joje dirbusių žmonių, iš jų miškininkų (specialistų ir praktikų) – 515, arba pusė šios kategorijos darbuotojų.

Laikiniai miškų žinyba prarado 1085 savo darbuotojus, iš jų 274 miškininkus (specialistus ir praktikus); santykiniais dydžiais tai atitinkamai yra 27,8 ir 27,0 proc.

7 lentelė. Lietuvos miškų ūkio darbuotojų 1939–1953 m. suvestinė

Eil. Nr.	Miškų ūkio darbuotojų grupės	Skaičius
1. Dėl politinių priežasčių visam laikui prarasti žinybos darbuotojai		
1.1.	Per pirmąją ir antrąją sovietinę bei vokiečių okupacijas fiziškai sunaikinti (žuvę pasipriešinimo kovose, nužudyti okupacinių jėgos struktūrų ar savų partizanų, mirę kalėjimuose, lageriuose ar tremtyje) miškų ūkio darbuotojai – iš jų miškininkų (specialistų ir praktikų)	357 119
1.2.	Pasitraukę į Vakarus Lietuvos miškų ūkio darbuotojai, įskaitant pabėgėlius ir repatriantus – iš jų miškininkų (specialistų ir praktikų)	201 151
1.3.	Dėl politinių motyvų išėję iš tarnybos savo noru ar atleisti miškų ūkio darbuotojai – iš jų miškininkų (specialistų ir praktikų)	900 245
	Iš viso – iš jų miškininkų	1458 515

Lentelės tęsinys

Eil. Nr.	Miškų ūkio darbuotojų grupės	Skaičius
2. Dėl politinių priežasčių laikinai prarasti žinybos darbuotojai		
2.1.	Nuo okupantų represijų nukentėję (ištremti į Sibirą, paimti į priverstinius darbus Reiche, suimti, įkalinti kalėjimuose ir lageriuose), bet likę gyvi miškų ūkio darbuotojai – iš jų miškininkų (specialistų ir praktikų)	933 222
2.2.	Vokiečių okupacijos metais įstoję savanoriais į Vietinę rinktinę, pokaryje dėl politinių priežasčių savo noru laikinai išvykę dirbti ar studijuoti į Rusiją miškų ūkio darbuotojai – iš jų miškininkų (specialistų ir praktikų)	152** 52
	Iš viso laikinai prarasta miškų ūkio darbuotojų – iš jų miškininkų (specialistų ir praktikų)	1085 274
	Iš viso amžinai netekta ir laikinai prarasta miškų ūkio darbuotojų – iš jų miškininkų (specialistų ir praktikų)	2543 789
3. Kitaip tiesiogiai ar netiesiogiai nukentėję žinybos darbuotojai		
3.1.	Nuo fizinio ir moralinio smurto (apiplėšti, „auklėti“ fizinio ar moralinio poveikio priemonėmis, prievarta verbuoti agentais) karo ir pokario metais nukentėję miškų ūkio darbuotojai	1550*
3.2.	Politiniai kaliniai ir tremtiniai, prieš patirdami represijas neturėję profesijos, o vėliau dirbę miškininkais, taip pat miškininkais tapę politinių kalinių ir tremtinių vaikai, t. y. asmenys, kurių profesinė karjera buvo apribota dėl jų pačių ar jų tėvų politinės praeities	99
4. Politinių aplinkybių nulemtose ekstremaliose akcijose dalyvavę žinybos darbuotojai		
4.1.	Vykdamas žydų genocidą (holokaustą) kolaboravę su naciais	250*
4.2.	Prisidėję prie žydų gelbėjimo per holokaustą	11**
4.3.	Kolaboravę su sovietinėmis jėgos struktūromis	450*
5. Lietuvos miškų ūkyje dirbę kitų tautybių žmonės		
5.1.	Pokaryje Lietuvos miškų ūkyje dirbę rusų ir kitų SSRS respublikų miškininkai ir kitų specialybių žinybos darbuotojai	75**

* Ekspertinis vertinimas, vardinių sąrašų nėra.

** Vardinis sąrašas nėra išsamus.

Apie 10 proc. šios kategorijos nukentėjusių asmenų po represijų grįžo į Lietuvos miškų ūkį ir dirbo jame iki pensijos.

Sudėję negrįžtamai ir laikinai prarastų asmenų skaičius ir iš šios sumos atėmę po

represijų grįžusių į miškų žinybą asmenų skaičių, gauname galutinį prarastų darbuotojų skaičių – 2435 darbuotojus, arba 62–63 proc., skaičiuojant nuo 1939 m. etatinių darbo vietų skaičiaus.

Apibendrinant svarbiausius žinybos praradimus ir netektis galima išreikšti tokiais skaičiais: kas vienuoliktas jos darbuotojas žuvo; kas ketvirtas buvo represuotas įvairiomis laisvės netekimo bausmėmis; kas antras–trečias patyrė fizinį ar moralinį smurtą.

Tiek su naciais, tiek su sovietais kolaboravusių asmenų formaliai negalima priskirti prie nukentėjusiųjų. Šie žmonės, pasirinkę (kartais prievarta ar susiklosčius ypatingoms aplinkybėms) kolaboranto kelią, kartu bent morališkai save ir nubaudė. Bendras gan apytikslis tokių asmenų skaičius, apimantis sunkesnius ir lengvesnius kolaboravimo atvejus, galėjo būti apie 700 darbuotojų, arba beveik 18 proc.

Prie nukentėjusiųjų nepriskirtini ir Lietuvos miškų ūkyje įdarbinti arba patys jame įsidarbinę kitataučiai pokario atsikėlėliai. Jų skaičių keleriopai viršijo po J. Stalino mirties į Lietuvą grįžusių ir miškų žinyboje įsidarbinusių buvusių tremtinių ir politinių kalinių skaičius.

Įvairių miškų žinybos darbuotojų kategorijų išskyrimas ir to meto kadro politikos nagrinėjimas leidžia susidaryti išsamesnį šios Lietuvai gana svarbios ūkio šakos vaizdą, atskleidžia jos darbuotojų gyvenimą vienu sudėtingiausių mūsų šalies istorijos laikotarpių.

IŠVADOS

1. Antrojo pasaulinio karo pradžioje Lietuvos (be Klaipėdos krašto) valstybinėje miškų tarnyboje dirbo apie 3900 darbuotojų, iš jų 1013 miškininkų specialistų ir vadovų, 2400 eigulių, 487 kitų profesijų specialistai ir tarnautojai (raštininkai, buhalteriai, prižiūrėtojai ir kt.). Be to, Alytaus vidurinėje miškų mokykloje ir Dotnuvos žemės ūkio akademijoje mokėsi ir studijavo 105 miškų specialybės mokiniai ir studentai. Dėl poli-

tinių priežasčių 1939–1953 m. buvo pakeisti visi ankstesnieji vadovai ir absoliuti dauguma vadovaujančių specialistų. 1954 m. pradžioje miškų sistemoje tebuvo likęs kiek daugiau kaip trečdalis 1939 m. joje dirbusių žmonių.

Pagrindinė ir svarbiausia darbuotojų praradimo priežastis – sovietinės ideologijos primesta socializmo kūrimo teorija ir praktika, paremta represiniais problemų sprendimo metodais ir imperialistinėmis ambicijomis.

2. Per nagrinėjamą laikotarpį buvo fiziškai sunaikinti 357, represuoti, bet išliko gyvi 933, pabėgo iš šalies 253 miškų ūkio sistemos darbuotojai. Be to, ieškodami saugesnių darbo sąlygų, iš miškų sistemos išėjo apie 900 darbuotojų.

Pokarinėmis valstybinio miškų ūkio valdymo reorganizacijomis iš esmės norėta sumažinti miškininkystės sektorių, o kartu – ir miškininkų specialistų bei miško apsaugos darbuotojų poreikį. Atitinkamai jomis siekta išplėtoti pramoninį sektorių bei padidinti miško ruošos ir visos miškų ūkio sistemos darbininkų skaičių.

3. Dėl miškų ūkio vadovų Antano Kvedaro ir Algirdo Matulionio 1940–1941 m. vykdytos intensyvaus kadro kilnojimo politikos mažiau miškininkų nukentėjo per pirmąją didžiąją 1941 m. birželio mėn. tremtį. Dėl partizaninės kovos atvykėliai iš kitų SSRS respublikų pokaryje vengė įsidarbinti periferinėse valdymo grandyse. Be to, šiuo požiūriu teigiamą reikšmę turėjo ministro A. Matulionio vykdyta politika, orientuota į nacionalinių kadro protegavimą, jų rengimą visais galimais būdais ir profesinių vertybių iškėlimą į pirmą vietą, bei sudaryta galimybė buvusiems tremtiniais ir politiniams kaliniais įsidarbinti miškininkystės sistemoje. Dėl šių priežasčių visos miškų žinybos grandys išliko lietuviškos.

4. Miškininkų kolaboravimo tiek su nacių, tiek su sovietinėmis jėgoms struktūromis

klausimai ligi šiol yra per mažai apibrėžti tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu. Neabejodami dėl nusikalstamo kolaboracinių ryšių pobūdžio dalyvaujant žydų holokauste ir palaužiant pokario partizaninį judėjimą Lietuvoje, kartu nepripažįstame viena-reikšmių, daugiaplane analize nepagrįstų interpretacijų, kurios deklaruoja kategoriškus išteisinimus arba kaltinimus. Todėl remiantis dabartiniu problemos sampratos

ir archyvų ištirimo lygiu sudaryti objektyvių analizuojamo laikotarpio miškininkų kolaborantų sąrašų yra neįmanoma. Įvertinus bendras aplinkybes ir dabartinę teisinę šių klausimų reguliavimą, galima tik apytiksliai nustatyti kolaboravimo apimtį ir pobūdį miškininkų bendruomenėje 1939–1953 m. Įvairiomis formomis į ją galėjo būti įtraukta apie 18 proc. žinybos darbuotojų.

Nuorodos

¹ *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*, Vilnius, 2001, p. 327–334.

² *Lietuvos miškų metraštis. XX amžius*, vyr. red. L. Kairiūkštis, Vilnius, 2003, p. 529.

³ *Lietuvos miškų statistika. 1937 m.*, Kaunas, 1939, p. 13–24.

⁴ *Lietuvos miškų metraštis*, p. 453, 462.

⁵ *Ibid.*, p. 112.

⁶ M. Jameikis, „Miškų departamentas bolševikų okupacijos metu 1940–1941“, *Lietuvos girių milžinai*, Čikaga, 1950, p. 80–100.

⁷ „Iš žemės ūkio ministro įsakymų knygos“, *Mūsų girios*, 1939, Nr. 11–12, p. 601–605, 662, 663.

⁸ V. Norkūnas, „Laiškas naujo eigulio vilniečio“, *ibid.*, 1939, Nr. 12, p. 647.

⁹ J. Brazaitis, „Pirmoji sovietinė okupacija (1940–1941)“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 15, Vilnius, 1990, p. 356–363.

¹⁰ *Mūsų girios*, 1939, Nr. 6–7, p. 398.

¹¹ „Miškų urėdų suvažiavimas“, *ibid.*, 1940, Nr. 8–9, p. 417.

¹² „Iš žemės ūkio ministro įsakymų knygos“, *ibid.*, 1939, Nr. 11–12, p. 601–605, 662, 663.

¹³ J. Dekeris, „Miškų urėdą J. Gražulį prisiminus“, *ibid.*, 1943, Nr. 7, p. 66–68.

¹⁴ J. Pilyponis, „Kaišiadorių urėdijos išvežtieji tarnautojai“, *ibid.*, 1943, Nr. VIII–X, p. 69.

¹⁵ V. Baltuška, „Atsiminimų nuotrupos“, *Girios aidas*, Čikaga, 1989, p. 25, 26.

¹⁶ *Lietuvos miškų metraštis*, p. 75.

¹⁷ M. Jameikis, *op. cit.*, p. 80–100.

¹⁸ *Ibid.*, p. 84.

¹⁹ J. Glušauskas, „Negirdėtas smurtas socializ-

mo vardu“, *Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai*, t. 3, Kaunas, 1942, p. 72–97.

²⁰ Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenų bazių sąrašai pagal 2009 m. sausio 1 d. ir 2010 m. sausio 1 d. būklę; *Lietuvos miškininkai. Biografinis žinynas*, d. 1–2, sud. G. Isokas, Vilnius, 1997; *1941–1952 metų Lietuvos tremtiniai (Akmenės–Lazdijų rajonai)*, Vilnius, 1993; *Lietuvos gyventojų genocidas*, t. 1, Vilnius, 1999; *Girios aidas. Lietuvių miškininkų išeivių vardynas*, Chicago, 1989; *Girių skausmas: Lietuvos miškininkai – okupacijos aukos*, Kaunas, 2004; „Žuvusieji ir išvežtieji miškų žinybos darbuotojai“, *Mūsų girios*, Nr. 7, 1943, p. 63–66; Archyvinės asmens bylos ir kiti šaltiniai nurodyti sąrašuose prie konkrečių pavardžių.

²¹ J. Brazaitis, *op. cit.*, p. 356–363.

²² *Lietuvos miškų metraštis*, p. 75–79.

²³ J. Brazaitis, „Vokiečių okupacija (1941–1944)“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 15, Vilnius, 1990, p. 371–380.

²⁴ *Girios aidas*, p. 28.

²⁵ M. Jameikis, „Lietuvos miškai vokiečių okupacijos metais“, *Lietuvos girių milžinai*, 1950, Čikaga, p. 101–110.

²⁶ J. Brazaitis, „Vokiečių okupacija (1941–1944)“, p. 373.

²⁷ J. Ramašauskas, *Žydų gelbėtojai*, Vilnius, 2008.

²⁸ *Lietuvos miškininkai. Biografinis žinynas. M–Ž*, d. 2, p. 550.

²⁹ *Girios aidas*, p. 40.

³⁰ *Lietuvos miškų metraštis*, p. 75–79.

³¹ M. Jameikis, „Lietuvos miškai vokiečių okupacijos metais“, p. 101–110.

³² Žr. „Mūsų girių“ žurnalo 1943 m. numerių kronikos žinutes.

³³ *Girios aidas*, p. 7–9.

³⁴ G. Isokas, *Lietuvos girių ir medžioklės istorija*, Vilnius, 2006, p. 375.

³⁵ *Lietuvos miškų metraštis*, p. 80.

³⁶ *Ibid.*, p. 80, 81.

³⁷ A. Brukas, „Pakirstos šaknys“, *Baltijos miškai ir mediena*, 2010, Nr. 8–9, p. 10.

³⁸ S. Karčiauskas, *Miškų istorijos rankraščiai*, Lietuvos žemės ūkio universiteto Miškotvarkos katedros archyvas, 9 byla, p. 125.

³⁹ *Lietuvos miškų metraštis*, p. 80, 81.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 81, 82.

⁴¹ *Lietuvos miškų statistika*, p. 15.

⁴² A. Brukas, D. Savickaitė, *Ignalinos girių paunksmėje*, Kaunas, 2005, p. 41.

⁴³ *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius, 1987, p. 18.

⁴⁴ „Ryžtingai gerinti darbą su kadrais“, *Mūsų girios*, 1959, Nr. 10, p. 1, 2.

⁴⁵ *Miškininkas Algirdas Matulionis*, Vilnius, 2011, p. 49, 79, 80, 89, 96, 105, 116, 120, 128.

⁴⁶ A. Anušauskas, *KGB Lietuvoje*, Vilnius, 2008, p. 26–29; N. Žemaitienė, „MGB–KGB agentūra

okupuotoje Lietuvoje“, <http://www.genocid.lt/Leidyba/2/nijole2.htm>, p. 1–6; J. Banevičius, *Berija ir jo parankiniai Lietuvoje*, Kaunas, 1999, p. 241; V. Šernas, *Daugyvenės kraštas*, Vilnius, 1998, p. 165–179.

⁴⁷ A. Anušauskas, op. cit., p. 43; N. Žemaitienė, op. cit., p. 1–6.

⁴⁸ J. Banevičius, op. cit., p. 241.

⁴⁹ LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-19759, t. 1, l. 173–179.

⁵⁰ J. Aukštaitis, *Vilnijos giriose*, Vilnius, 2007, p. 284.

⁵¹ P. Rečiūnas, *Jurbarko miškų urėdija: praeitis ir dabartis*, Vilnius, 2004, p. 186.

⁵² *Lietuvos miškų metraštis*, p. 462.

⁵³ *Miškotvarka ir jos raida*, Kaunas, 2002, p. 27.

⁵⁴ *Lietuvos miškų statistika*, p. 17.

⁵⁵ *Lietuvos miškų metraštis*, p. 456, 467.

⁵⁶ *Lietuvos miškotvarka ir jos raida*, p. 227.

⁵⁷ *Sibiro Alma Mater. 1941–1991 m.*, Šiauliai, 2005, p. 14, 29.

⁵⁸ V. Žemaitis, „Klaipėdos krašto miškus aplankius“, *Mūsų girios*, 1931, Nr. 2, p. 133, 134.

Gauta 2012 02 22

Valstybinis miškotvarkos institutas,
Pramonės pr. 11a, Kaunas

Algirdas Brukas

THE FATE OF EMPLOYEES OF THE LITHUANIAN FOREST INDUSTRY 1939–1953

Summary

The article explores the fate of employees of the Lithuanian State Forest Industry, a separate branch of the economy, between 1939 and 1953, the staffing policy in this industry and specific features and results of its implementation.

The forest was the location closely associated with the post-war resistance struggle, because a large number of partisan headquarters and hideouts were located in the forests. As a result, the work of forestry professionals and foresters and their attitude to events of that time were very important both to resistance fighters and the occupational government structures. The majority of them were under pressure to 'double deal', with the result that many left their jobs voluntarily as such conditions were not acceptable to them.

The article explores all the events related to the turnover and fate of staff in chronological order: their deaths due to all possible reasons, including at the hands of their own partisans or the collaboration of foresters with the Nazis and the Soviet forces; various reprisals – from deportations

and labour camps to violence; emigration to the west and the east due to political reasons; repatriation; peculiarities of employment of people who returned after deportation and imprisonment; the extent of employment of staff of Russian and other nationalities in the post-war years in the Lithuanian forestry system, etc.

If the number of full time employees of the industry at the beginning of the Second World War (3,900 people) is held as a point of reference, major losses of the industry can also be expressed in the following figures: one in every eleven employees of this industry was killed; one in four employees suffered reprisals and were sentenced for various periods of time; and one in three suffered physical or moral violence.

In the post-war years, only 75 Russian-speaking employees were recruited to the Lithuanian State Forest Industry and after Stalin's death, over 1,000 of people who returned after deportation and imprisonment were employed.